

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Community Supported Agriculture (CSA) och hållbar utveckling

**-En studie om hur CSA kan främja en hållbar samhällsutveckling
i Sverige**

Community Supported Agriculture (CSA) and sustainable
development

- A studie on how CSA can be beneficial for sustainable community development in
Sweden

Charlotte Flink & Jenny Persson

Community Supported Agriculture (CSA) och hållbar utveckling -En studie om hur CSA kan främja till en hållbar samhällsutveckling i Sverige

Community Supported Agriculture (CSA) and sustainable development
-A studie om how CSA can be beneficial for sustainable community development in Sweden

Charlotte Flink & Jenny Persson

Handledare: Sara Spendrup, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Marie Larsson SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsvetenskap

Kurskod: EX0495

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör:odling – kandidatprogram

Examen: trädgårdssingenjör, kandidatexamen i trädgårdsvetenskap

Ämne: Trädgårdsvetenskap

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: augusti -2015

Omslagsbild:

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: CSA, Community Supported Agriculture, Andelsjordbruk, Hållbar utveckling, Hållbar samhällsutveckling, Livsmedelproduktion,

Abstract

In recent years there have been reports, books and films dealing with the common international environmental problems that we face. From these environmental problems, the concept of sustainable development has evolved. Sweden is also facing several common problems; the increasingly complex environmental issues, the expected population growth and urbanization that can lead to further reduction in activity in rural areas and reduced food availability. This work examines the alternative food production of Community Supported Agriculture (CSA) and how it can promote the sustainable development of urban and rural areas in Sweden. According to the concept "Triple Bottom Line" (TBL), there are three aspects to evaluate; economic, environmental and social. These are the basis for both national and international political decisions and sustainability goals.

This work consists of two parts, the first part is a literature review on the historical background of sustainability, explanations of concepts within sustainability and information about CSA. The second part is a quantitative questionnaire study of CSA-participants on Stackvallen and their opinions. The literature shows that CSA activities can promote the sustainable development of society as they contribute to increased economic stimulus and food security in an environmentally friendly manner. In rural areas, CSA activities contribute to attractive living environments, which promotes rural development. The questionnaire shows that the participants valued the social aspects low, while the environmental and health aspects are valued higher.

Sammanfattning

Under en längre tid har det kommit rapporter, böcker, avhandlingar och filmer som tar upp den gemensamma internationella miljöproblematik som vi står inför. Ur denna miljöproblematik har konceptet hållbar utveckling tagits fram. Även Sverige står inför flera gemensamma problem; den allt mer komplexa miljöproblematiken, den förväntade befolkningsökningen och urbaniseringen som kan leda till ytterligare minskad aktivitet på landsbygden samt minskad mattillgänglighet. I detta arbete undersöks om den alternativa livsmedelsproduktionen Community Supported Agriculture (CSA) kan främja en hållbar samhällsutveckling av stad och landsbygd i Sverige. Enligt hållbarhetskonceptet ”Triple Bottom Line” (TBL) finns det tre aspekter att utvärdera, ekonomiska, miljömässiga samt sociala och dessa ligger till grund för både nationella och internationella politiska beslut och hållbarhetsmål.

Arbetet består av två delar, den första delen är en litteraturstudie om hur hållbarhet har utvecklats, vad hållbarhet innebär samt information om CSA-konceptet. Den andra delen består av en kvantitativ deltagarstudie i enkätform som utförts på CSA-gården Stackvallen för att få en bild av deltagarnas åsikter om CSA-konceptet. Litteraturstudien visar att CSA-verksamheter kan främja till en hållbar utveckling av samhället eftersom de bidrar till ökad ekonomisk stimulans samt livsmedelsförsörjning på ett miljövänligt sätt. På landsbygden kan CSA-verksamheter bidra till attraktiva boendemiljöer, vilket främjar landsbygdsutvecklingen. Deltagarstudien visar att de sociala aspekterna värderas lågt av deltagarna medan hälso- och miljöaspekter värderas desto högre.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 CSA-modell	7
1.2.1 CSA:s historia, i världen och Sverige	8
1.2.2 Möjligheter för CSA	9
1.2.3 Utmaningar för CSA	9
1.3 Syfte och frågeställningar	10
1.4 Teori	10
1.4.1 Triple Bottom Line	11
1.5 Metod	11
1.6 Material och avgränsningar	14
1.7 Definitioner	16
2. Litteraturstudie	17
2.1 Utveckling av begreppet hållbar utveckling	17
2.1.1 Stockholmskonferensen, 1972	17
2.1.2 Brundtlandskommisionen, 1987	18
2.1.3 Riokonferensen, 1992	19
2.1.4 Johannesburg, 2002	19
2.2 Hållbarhetsutveckling i Sverige	19
2.2.1 Agenda 21	20
2.2.2 Nationell strategi för hållbar utveckling	21
2.2.3 Mötesplats social hållbarhet	21
2.3 Gemensam problematik	22
2.3.1 Klimatförändringar	22
2.3.2 Befolkning och urbanisering	23
2.3.3 Landsbygdsutveckling	24
2.3.4 Mattillgänglighet	24
2.3.5 Minskad svensk produktion	25
2.4 Företagande och hållbarhet	26
2.5 Ekonomiska aspekter	26
2.5.1 Ekonomiska mål	26
2.5.2 Hållbar ekonomi och konkurrenskraftiga företag	26

2.6 Miljömässiga aspekter	28
2.6.1 Hållbar miljö, nationellt miljömålssystem	28
2.6.2 Generationsmål	28
2.6.3 Miljökvalitetsmål	29
2.6.4 Etappmål	29
2.7 Sociala aspekter	30
2.7.1 Hållbar social levnad	30
2.7.2 Folkhälsomål	31
3. Resultat och diskussion	33
3.1 Enkätresultat	33
3.2 Hur CSA kan främja en hållbar utveckling.....	39
3.2.1 Hållbar ekonomi	39
3.2.2 Hållbar miljö.....	40
3.2.3 Hållbar social levnad	40
3.2.4 Slutdiskussion	41
3.2.5 Möjliga förbättringar i arbetet	42
3.2.6 Möjliga framtida forskningsområden	42
4. Slutsats	43
5. Referenslista	44
Bilaga 1. Enkätundersökning	48

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under en längre tid har det kommit rapporter, böcker, avhandlingar och filmer som tar upp den gemensamma internationella miljöproblematik som vi står inför (Regeringen, 2002). Ur denna miljöproblematik har konceptet hållbar utveckling tagits fram. Det finns olika förslag på hur hållbarhet ska definieras och vilka parametrar som ska bedömas för att nå hållbar utveckling. Hållbarhetsutveckling kan appliceras på olika länder, företagsbranscher, verksamheter, individer samt politiska beslut. Det finns internationella riktlinjer att följa men världen är komplex och därför är det svårt att utforma en universell riktlinje som fungerar för alla i lika stor utsträckning. Vad många är överens om är att miljöproblematiken till viss del är ett resultat av människors val, som har gjorts utan tanke på konsekvenser samt västvärldens ohållbara produktion och konsumtion.

Även Sverige står inför flera gemensamma problem, den allt mer komplexa miljöproblematiken (Naturvårdsverket, 2015a), den förväntade befolkningsökningen och urbaniseringen (Statistiska Centralbyrån, 2015a) som kan leda till ytterligare minskad aktivitet på landsbygden samt minskad mattillgänglighet (Ander, 2010). Community Supported Agriculture (CSA) är en alternativ och lokal livsmedelsproduktion som kan främja en hållbar utveckling av samhället (Schnell, 2013). Enligt Schnell kan CSA fungera som en plattform för social interaktion, kunskap, integration och samarbeten samt bidra till ett lands egna livsmedelsproduktion och ekonomiska stimulans. Genom att undersöka konceptet CSA vill vi studera om den alternativa livsmedelsproduktionen kan främja hållbar utveckling i Sverige.

1.2 CSA-modell

Community Supported Agriculture (CSA), eller Andelsjordbruk som det även kallas, är ett företagskoncept och en form av alternativ livsmedelsproduktion utan mellanhänder (Schnell, 2013; Hatano, 2008). Konceptet går ut på att odlare och deltagare delar på riskerna och vinsterna i företaget genom att deltagarna förskottsbetalar en andel av skörden i början av året för att därefter få tillgång till skörden under hela säsongen. Fördelarna med förskottsbetalning är delvis att odlaren

får in pengar, oavsett om det blir ett bra eller dåligt odlingsår, samt att odlaren vet hur mycket och vilka grödor som ska odlas och på så sätt kan planera odlingen mer effektivt. Deltagarna får färska och närproducerade grönsaker varje vecka, som ofta är odlade enligt ekologiska principer, även om det sistnämnda inte är ett krav för att få kalla odlingen för CSA. Enligt Schnell (2013) är det vanligt att CSA-odlingar inte har en ekologisk certifiering även om odlingen uppfyller de krav som ställs, istället har deltagarna ett förtroende och tillit för att odlaren använder sig av så miljö- och hälsovänliga odlingsmetoder som möjligt. Deltagarna får ofta vara med och påverka vad som ska odlas, vilket kan leda till en större variation i grönsaksutbudet, att olika matkulturer möts samt att odlingssäsongen blir mer påtaglig för deltagarna. Många odlare arrangerar dessutom arbetsdagar, workshops, receptbytdagar, skördefester och andra sociala aktiviteter för att främja sociala interaktioner samt för att sprida kunskap och idéer.

1.2.1 CSA:s historia, i världen och Sverige

Enligt Hatano (2008) kommer CSA-modellen från Japans motsvarighet "Teikei" och grundades i början av 1970-talet till följd av en ekologisk ideologi och medvetenhet hos konsumenterna. Modellen introducerades till Schweiz där den etablerades och spreds därefter till resten av Europa samt till USA. Liknande ideologier och rörelser fanns under samma tid i Sydamerika. Enligt Schnell (2013) är det omöjligt att veta hur många CSA-odlingar (och andra CSA-liknande verksamheter) som är aktiva runt om i världen, många odlingar gör ingen reklam för sig utan sprids viralt till konsumenterna

I Sverige är CSA, eller andelsjordbruk, ett relativt nytt fenomen. Ramsjö gård i Björklinge utanför Uppsala var den första att ställa om till CSA år 2001, därefter har nio andra CSA-verksamheter uppkommit under de senaste åren (Sjöblom, 2015). Samtliga CSA i Sverige odlar enligt ekologiska principer, hälften av verksamheterna bedrivs av personer som har invandrat till Sverige och antalet deltagare varierar mellan 10-200 personer. Förutom Ramsjö gård har Sjöblom (2015) identifierat nedstående CSA-verksamheter:

Hållbara Hardeberga, Södra Sandby

Marcellos farm, Kristianstad

Bastefalls småbruk, Pelarne
Stackvallen, Krokshult
Framtidsjordens odlingskooperativ, Spånga
Under tallarna, Järna
Ransbysätter, Ransbysätter
Nyttogården, Näsåker
Dahls trädgård, Ucklum. (Har för tillfället paus, startar verksamheten år 2016 igen)

Enligt Sjöblom (2015) finns det ingen svensk definition på CSA, vilket har gjort att de svenska CSA-verksamheterna har anammat utvalda delar av CSA-modellen. Riskdelning och förskottsbetalning är två typiska karaktärsdrag för en CSA-modell och enligt Sjöblom är det endast Stackvallen som applicerar båda dessa i sin verksamhet.

1.2.2 Möjligheter för CSA

CSA möjliggör en närmare relation mellan producenter och konsumenter eftersom det inte finns några mellanhänder inom verksamheten samt att lönsamheten för småskaliga producenter ökar (Sjöblom, 2015). CSA-odlingar kan verka både i städer och på landsbygden och främjar lokala ekonomier, ger ökad livsmedelssäkerhet och självförsörjandegrad i landet. Verksamheten kan även fungera som en plattform för samarbete, kunskapsutbyte, sociala aktiviteter samt integration (FAO, 2007).

1.2.3 Utmaningar för CSA

Enligt Hatano (2008) finns det en viss problematik med CSA som har lett till en minskning av CSA-verksamheter i Japan sedan början av 1970-talet. Ett vanligt problem är överproduktion av vissa grönsaker, vilket kan leda till att konsumenterna blir missnöjda och tröttnar på att äta de specifika grönsakerna. En annan svårighet är att få konsumenterna att ha tillit till producenterna. Att betala en andel i förskott utan att veta hur säsongen blir är en risk som inte alla är villiga att ta och även om konsumenterna är villiga att ta risken är det flera konsumenter som inte har råd att betala hela andelen i förskott (Sjöblom, 2015). Några av Sveriges CSA-verksamheter har därför valt att använda sig av delbetalning för att underlätta för de konsumenter som har en smalare plånbok. Enligt Sjöblom (2015) är det svårt för svenska CSA-verksamheter att bli lönsamma, det tros bero på att svenska konsumenter generellt sett

är priskänsliga. Att vara deltagare i ett CSA kan också vara tidskrävande för personer som har fulltidsarbete eller familj, t.ex. tid som går åt för att hämta upp grönsaker (i vissa fall även skörda grönsaker) eller volontärarbete på gemensamma arbetsdagar (Hatano, 2008). CSA-verksamheter har olika policy vad gäller engagemang från deltagarna men trots det är engagemanget en av grundpelarna för CSA och är enligt Hatano ett viktigt sätt för konsumenter att uppskatta värdet av produktionen. Markttillgänglighet är enligt Sjöblom (2015) en ytterligare utmaning för CSA i Sverige och pekar återigen på att kommuner och politiker har ett stort inflytande på CSA:s framtid.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka på vilka sätt den alternativa livsmedelsproduktionen Community Supported Agriculture (CSA) kan främja en hållbar samhällsutveckling av stad och landsbygd i Sverige.

Frågeställningar

Syftet vill vi uppnå genom följande frågeställningar:

- Hur kan CSA främja en hållbar utveckling av stad och landsbygd i en svensk kontext?
- Hur hållbar är CSA-modellen sett utifrån ekonomiska, miljömässiga och framförallt sociala aspekter?
- Vad anser Stackvallens deltagare om den sociala gemenskapen i verksamheten?

1.4 Teori

Den teori som arbetet utgår från är den hållbarhetsteori som först nämns i den så kallade *Brundtlandrapporten* (UNCED, 1987). Där nämns tre övergripande aspekter som är starkt sammankopplade med varandra och som senare kom att kallas "Triple Bottom Line" (TBL). Aspekterna som ingår är de ekonomiska, miljömässiga samt sociala och är återkommande i en stor del av hållbarhetslitteraturen och ligger även till grund för hållbarhetspolitiken.

1.4.1 Triple bottom line

Som ett led i hållbarhetspolitiken skapade John Elkington ett redovisningssystem under 1990-talet, kallat "Triple Bottom Line" (TBL) (Slaper & Hall, 2011). Systemet kan användas som ett verktyg för att underlätta mätningen av verksamheters hållbarhet men även för att nå hållbarhetsmål i en större och nationell kontext. Förutom att mäta vinst, avkastning och investeringar skapade John Elkington två ytterligare dimensioner att utvärdera; verksamhetens sociala och miljömässiga prestationer. Ur en filosofisk mening är TBL ett sätt att se hur stater, företag, organisationer och offentliga sektorer påverkar sin omvärld i alla beslut som tas genom alla led i verksamheten. TBL kan användas och appliceras på mindre projekt kopplade till t.ex. en specifik plats eller på större projekt kopplade till t.ex. ett lands politik. TBL kallas även för de tre P:na (people-planet-profit/personer-planet-pengar), än så länge finns det dessvärre ingen universell standardmetod för att mäta de olika faktorerna. Trots att det försvårar beräkningen av TBL anser Slaper & Hall (2011) att det kan ha positiva fördelar eftersom systemet då kan anpassas beroende på vilken typ av verksamhet som undersöks. Ekonomiska variabler som kan mätas är pengaflöden t.ex. personliga inkomster, verksamhetens utgifter, faktorer som påverkar företagsklimatet, skatter och sysselsättning (Slaper & Hall, 2011). Sociala variabler som författarna anser kan mätas är t.ex. rättvisa, fattigdom, brott, hälsa och välbefinnande, ökad livskvalitet eller en regions utbildningsmöjligheter. Miljövariabler som utvärderas återspeglar enligt författarna naturresurser och hur verksamheten influerar dessa t.ex. vatten- och luftkvalitet, energiförbrukning, avfallshantering och övergödning.

1.5 Metod

Metoderna som vi har valt för att genomföra arbetet och för att besvara våra frågeställningar är en litteraturstudie och en deltagarstudie i form av en enkät. Detta kommer att göras genom att beskriva hållbarhetskonceptet "Triple Bottom Line" (TBL) och koppla tillhörande hållbarhetsparametrar till CSA samt genom att beskriva politiska beslut och hållbarhetsmål på både nationell och internationell nivå. De sociala aspekterna kopplade till CSA kommer att studeras djupare med hjälp av en kvantitativ deltagarstudie på CSA-odlingen Stackvallen. Resultatet från litteraturstudien samt deltagarstudien kommer att jämföras med mål inom TBL och politiken.

Metod för deltagarstudie

Deltagarstudien baseras på en kvantitativ enkät med både slutna och öppna frågor, se bilaga 1. Frågorna ger en djupare inblick i hur deltagarna inom en CSA-verksamhet upplever sin delaktighet och möjliggjorde en jämförelse med en tidigare utförd studie på en svensk CSA-gård av Andersson år 2006. Vi utformade den digitala enkäten med hjälp av verktyget Google-formulär. Genom att vi skickade ut enkäten till alla deltagare via mail kunde deltagarna svara när de kände för det och anonymt om de ville.

Val av frågor, struktur och ordning

Vi valde att dela upp enkätfrågorna i fem olika underrubriker; (1) frågor om dig som deltar i Stackvallen, (2) frågor om ditt deltagande i Stackvallen, (3) frågor om din kontakt med Tobias och Sarah [odlarna] och de andra deltagarna, (4) frågor om dina övriga matinköp sedan du blev deltagare i Stackvallen samt (5) några avslutande frågor om dig och ditt deltagande i Stackvallen. Enligt Ejlertsson (2005) är det fördelaktigt att använda sig av samma eller liknande frågor som någon annan redan har ställt i ett liknande sammanhang, på så sätt blir det enklare att jämföra resultaten. Av den anledningen valde vi att använda oss av vissa frågor som även använts av Andersson (2006) vid en liknande deltagarstudie. Vi valde även att lägga till frågor som vi ansåg saknades. Alla frågor är inte av relevans för arbetet, vilket vi fann i efterhand, frågor kommer därför att uteslutas ur resultatdelen. Frågor som vi har valt att utesluta är fråga nr. 2, 20 och 21 (se bilaga 1).

Val av studieobjekt

Tidsmässigt motsvarar arbetet tio veckors heltidsstudier, som vi valde att förlägga till sommaren, juni-augusti. Vi ville besöka en CSA-odling för att få en djupare förståelse av verksamheten och blev rekommenderade att ta kontakt med Stackvallen. Stackvallen är en av få CSA-verksamheten i Sverige som tillämpar självplock, vilket innebär att deltagarna skördar sin grönsaksandel själva. Det skulle därigenom kunna finnas en större chans att deltagarna är socialt aktiva, vilket vi tyckte var extra intressant. Vi valde att skicka ut en enkätundersökning via mail till Stackvallens deltagare under perioden 15-23 juli.

Stackvallen

Stackvallen är en CSA-verksamhet belägen i Krokshult, Småland. Verksamheten startades år 2014 och bedrivs av Tobias och Sarah, som ursprungligen kommer från Belgien. Marken ägs av paret och är på totalt 6 hektar, varpå den odlade arealen uppgår till ungefär 2000 m². Stackvallen har 75 deltagare, varav 42 deltagare är över 18 år.

Andelspriser:

Pris självplock: 2600 kr/vuxen, 120 kr x ålder/barn

Pris upphämtning på gård,

halv korg (1 pers): 3 000 kr/säsong

hel korg (2 pers): 5 800 kr/säsong

Pris upphämtning i Oskarshamn,

halv korg (1 pers): 3 600 kr/säsong

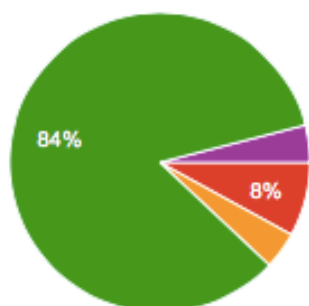
hel korg (2pers): 6 600 kr/säsong

Stackvallen tillämpar förskottsbetalning av deltagarnas andelar innan odlingssäsongen börjar. Stackvallen odlar över 100 olika sorters grönsaker och distribuerar dessa genom självplock eller upphämtning på gården eller i Oskarshamn, varav självplock är dominerande. Deltagare som skördar grönsaker själva kan komma till gården två gånger per vecka för att skörda, onsdagar och lördagar. Deltagare som hämtar upp redan skördade grönsaker på gården gör detta på onsdagar eller lördagar, medan deltagare som hämtar upp grönsaker i Oskarshamn gör detta på torsdagar. Tobias och Sarah skickar ut mail med information till deltagarna varje vecka och är tillgängliga på gården när deltagare kommer för att skörda. Övriga aktiviteter som Stackvallen organiserar är receptbytdagar, stenplockardagar samt rundvisning av gården. De deltagare som tillämpar självplock får kontinuerliga anvisningar på hur de ska skörda de olika grönsakerna av Tobias och Sarah. Stackvallen marknadsför sig genom tidningar, annonsblad, föreläsningar och informationsträffar i början av året.

Svarsfrekvens och sociodemografi

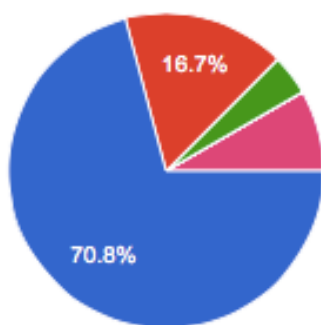
25 av 42 vuxna deltagare valde att svara på enkätstudien, vilket innebär en svarsfrekvens på 59,5%. Frågorna i enkäten var inte obligatoriska, vilket betyder att deltagarna i vissa fall har valt att inte svara på frågor av anledningar som vi inte känner till. Det är viktigt att ha detta i åtanke vid bearbetningen av resultatet. Av de

deltagare som svarade på enkätundersökningen var 19 kvinnor (76%) och 6 män (24%). Majoriteten av de svarande deltagarna, 84%, har en högskole-/universitetsutbildning och den större andelen av Stackvallens svarande deltagare är heltidsarbetande, 70,8%.

Utbildningsnivå:	%	n
Högskola/universitet:	84%	21
2-årigt gymnasium/realskola eller liknande:	8%	2
Minst 3-årigt gymnasium eller liknande:	4%	1
Övriga:	4%	1
Folkskola/grundskola eller liknande:	0%	0

Figur 1. Deltagarnas utbildningsnivå.

Huvudsaklig sysselsättning:	%	n
Arbete, heltid:	70,8%	17
Arbete, deltid:	16,7%	4
Övrigt:	8,3%	2
Pensionär:	4,2%	1
Arbetslös:	0%	0
Studerande:	0%	0
Sjukskriven:	0%	0

Figur 2. Deltagarnas huvudsakliga sysselsättning.

1.6 Material och avgränsning

Arbetet består av en omfattande litteraturstudie samt en enkätundersökning av Stackvallens deltagare. Svaren från enkätundersökningen är tillsammans med litteraturstudien grunden för resultatdelen samt diskussionen. Arbetet tar upp ett antal perspektiv som anses ha koppling till CSA-rörelsen och dess hållbara aspekter. Uppsatsen presenterar internationella och nationella hållbarhetsmål, varpå hållbarhetsaspekter som har störst relevans för CSA prioriteras i uppsatsen.

Litteraturstudie

Under vår studietid har ”Triple Bottom Line” introducerats som ett begrepp inom hållbarhetsutveckling. Detta kandidatarbete har möjliggjort en djupdykning inom begreppet och dess tre huvudaspekter, ekonomisk hållbarhet, miljömässig hållbarhet

och social hållbarhet. Vi har undersökt bakgrunden till hur detta begrepp har uppstått och vilka perspektiv som finns inom de olika aspekterna. Sökord till bakgrunden har varit: *Triple Bottom Line, hållbarhetsutveckling, hållbar utveckling, ekonomisk hållbarhet, social hållbarhet, miljömässig hållbarhet*

För att beskriva politiska beslut och hållbarhetsmål har vi utgått från Svenska regeringens hållbarhetsstrategi *Nationell strategi för hållbar utveckling* från år 2002. I denna strategi, som fortfarande är aktuell, tar regeringen upp hållbarhetsproblematik som med hjälp av strategier och mål ska bli mindre på sikt. Vi har valt att studera de mål för ekonomisk, miljömässig och social hållbarhet som den nationella strategin tar upp eftersom vår fallstudie är inom den geografiska avgränsningen Sverige. Mål som kommer beskrivas i arbetet är: ekonomiska mål, nationella miljömålssystem samt folkhälsomål.

En sökning efter tidigare svenska studentarbeten gjordes i Epsilon (SLUs publicerade studentarbeten), med sökord CSA, Community Supported Agriculture och Andelsjordbruk vilket gav oss två tidigare studentarbeten.

- Andersson, Karin, 2006: *Community Supported Agriculture (CSA) - en väg mot ökad uthållighet? En studie av Ramsjö gård*. Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Sjöblom, Jenny, 2015: *Från konsument till medproducent. Förekomsten och utvecklingen av Community Supported Agriculture i Sverige*. Sveriges Lantbruksuniversitet.

Dessa arbeten gav oss bakgrundsinformation till CSA-verksamhetens utbredning i Sverige. För att få en historisk inblick i CSA samt för att ta del av material som tagits fram i andra länder, där CSA är mer utbredd har sökning på följande ord gjorts på Google Scholar: *CSA, Community Supported Agriculture, history, local food samt local food production*.

1.7 Definitioner

Hållbar utveckling

En definition av hållbar utveckling efterfrågades av FN år 1987 och kom att utvecklas av FN:s tillsatta Brundtlandskommision samma år:

”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (NE, 2015)

Ekonomisk hållbarhet

Ekonomisk hållbarhet handlar om att hushålla med mänskliga och materiella resurser på lång sikt (Sveriges Kommuner och Landsting, 2013). En ökning av ekonomiskt kapital bör inte ske på bekostnad av en minskning i naturkapital eller socialt kapital (KTH, 2015).

Miljömässig hållbarhet

I Regeringens (2002) skrivelse betonas den ekologiska dimensionen av den miljömässiga hållbarheten. En miljömässig hållbarhet ska försäkra nuvarande och kommande generationer med möjligheter till en god livsmiljö och välfärd. Regeringen definierar ekologisk hållbar utveckling enligt följande:

“En ekologiskt hållbar utveckling skall främja människors hälsa, värna biologisk mångfald och andra naturvärden, ta till vara kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena, bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga samt trygga en god hushållning med naturresurserna.” (Regeringen, 2002, s.19)

Social hållbarhet

I *Social Sustainability: Towards some definition*, definierar McKenzie (2004) social hållbarhet enligt följande:

“ Social hållbarhet uppstår när formella och informella processer, system, strukturer och relationer aktivt främjar möjligheten för nuvarande och kommande generationer att skapa ett hälsosamt och socialt samhälle. Ett socialt hållbart samhälle är rättvist, mångsidigt, sammankopplat, demokratiskt och

möjliggör en god livskvalitet [för befolkningen].” - egen översättning
(McKenzie, 2004, s.18).

2. Litteraturstudie

2.1 Utveckling av begreppet hållbar utveckling

Det är framförallt tre konferenser om miljö- och utvecklingsarbete samt en kommission som har bidragit till att skapa och utveckla begreppet hållbar utveckling (Olsson, 2005). Detta begrepp har sitt ursprung i den miljöproblematik som nuvarande och tidigare generationer förorsakat. På 1960-talet kom Rachel Carsons uppmärksammade bok *Silent Spring* ut, som kom att förklara för omvärlden om de pågående farorna och föroreningar som miljön hade blivit utsatt för, framförallt inom jordbruket. I boken tog Carson upp och förklarade problematiken kring vad det storskaliga industriella jordbruket förorsakade vår miljö med tanke på de pesticider som användes, och delvis fortfarande används inom livsmedelsproduktionen. Carsons *Silent spring* aktualiserade miljöfrågorna och boken kom att bli en språngbräda för den miljöpolitik och debatt som kom att bedrivas inom såväl internationella som nationella forum (Borglund, T *et al.* 2012).

2.1.1 Stockholmskonferensen, 1972

I en rapport skriven år 1969 av U Thant, FN:s dåvarande generalsekreterare, förklarades varför miljöfrågan hade blivit aktuell under 1960-talet (Olsson, 2005):

“För första gången i mänsklighetens historia existerar en global kris som berör både i- och u-länder. Den gäller människans relation till sin miljö. Oroande tecken har varit synliga länge: Befolkningsexplosion, en mäktig teknologisk expansion som inte anpassats till miljöns villkor, förstörelse av odlad jord, städernas oplanerade tillväxt, krympande öppna områden och en ökande risk för utrotning av många former av djur- och växtliv. Det finns ingen tvekan om att framtida liv på jorden kommer att hotas om detta får fortgå.”
(Olsson, 2005, s. 46-47)

Det fredsbevarande organet FN, med U Thant i spetsen, ansåg att de växande miljöfrågorna var en global angelägenhet och minst lika viktig för mänskligheten som

att upprätthålla fred. Vilket ledde till att miljöfrågorna fick en större och mer central roll internationellt (Olsson, 2005). FN ansåg att en strategi som var gemensam och samordnad behövde utformas. En konferens anordnades och tog plats i Stockholm år 1972, där temat var ”mänsklig miljö”. Under denna konferens fastställdes att det fanns ett samband mellan en god miljö samt en social och ekonomisk utveckling. Man fastställde att ett fungerande miljöskydd samt miljöförbättringar var en nödvändighet för social och ekonomisk tillväxt (Borglund *et al*, 2012). Enligt författarna utformades en handlingsplan och en deklARATION för den mänskliga miljön under Stockholmskonferensen samt ytterligare en handlingsplan om hur föregående handlingsplan skulle förverkligas med hjälp av ett antal principer. En av dessa principer, princip 13, uppdrog att länder på egen hand var ansvariga för organisationen och integreringen av arbetet med att skydda den mänskliga miljön på ett sätt som överensstämde med landets behov. Bildandet av FN:s miljöprogram, UNEP, var också ett resultat av denna konferens och blev ett startskott för en gemensam utveckling i miljö- och utvecklingsfrågor enligt Borglund *et al*. (2012).

2.1.2 Brundtlandskommissionen, 1987

År 1983 tillsattes en kommission för miljö och utveckling på uppdrag av FN som en del av den allt mer uppmärksammade miljöproblematiken. Den huvudsakliga uppgiften för kommissionen var att beskriva planetens aktuella tillstånd och utforma en agenda för att bryta de negativa miljö- och utvecklingstrender, exempelvis kopplingen mellan snabbt ökande befolkning och dess miljöpåverkan. Kommissionen publicerade rapporten *Vår Gemensamma Framtid*, även kallad *Brundtlandrapporten* (efter kommissionens ordförande Gro Harlem Brundtland), år 1987 (UNCED, 1987). Rapporten innehåller en miljöstrategi för det som bedömdes vara gemensamma problem och utmaningar i miljö- och utvecklingsfrågor. Den tillsatta kommissionen ansåg att ekonomisk tillväxt var nödvändig för att kunna nå en hållbar utveckling men att ekonomisk tillväxt och miljö inte behövde sättas i motsats till varandra. I rapporten poängterades istället att ekonomisk tillväxt ska vara socialt och ekologiskt hållbart, alltså ekonomisk tillväxt på miljöns villkor (UNCED, 1987). Det unika i rapporten var att en definition på långsiktig hållbar utveckling formulerades:

”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (NE, 2015)

Hållbarhetsdefinitionen används återkommande i dagens litteratur om hållbar utveckling. *Brundtlandrapportens* huvudsakliga uppgift, att beskriva planetens tillstånd, följs kontinuerligt upp av FN:s miljö- och utvecklingsarbete.

2.1.3 Riokonferensen, 1992

Riokonferensen blev betydande i den meningen att fem viktiga dokument togs fram, de så kallade Riodokumenten, alla med ledorden hållbar utveckling (Olsson, 2005). De fem dokumenten var *Klimatkonventionen*, *Biodiversitetskonventionen*, *Riodeklarationen*, *Skogsprinciperna* samt styrdokumentet *Agenda 21*. Den sistnämnda, *Agenda 21*, innehöll rekommendationer för hållbar utveckling. Styrdokumentet var ett handlingsprogram som var tänkt att implementeras globalt, nationellt och lokalt av alla myndigheter och organisationer (inklusive företag), inom alla områden där människan hade en direkt påverkan på det ekologiska systemet.

2.1.4 Johannesburg, 2002

Konferensen i Johannesburg inträffade tio år efter Riokonferensen och var en uppföljning av denna. FN uttryckte en oro över den samlade politiska kraften inför konferensen och för hållbarhetsarbetet (Olsson, 2005). Detta eftersom inställningen till det omfattande Kyoto-avtalet (som undertecknades år 1997, med målet att reducera globala utsläpp av miljöfarliga växthusgaser) hade prioriterats bort bland stora stater. Dessutom deklarerade USA att dåvarande president, George W. Bush, inte skulle komma att närvara på konferensen. Detta ledde till att FN betonade betydelsen av internationellt samarbete samt uppmanade alla länder att skriva på Kyoto-avtalet. Konferensen genererade i stort sett inga beslut men däremot togs ett handlingsprogram fram med rekommendationer för ett fortsatt arbete för att integrera *Agenda 21*.

2.2 Hållbarhetsutveckling i Sverige

Det politiska området för hållbar utveckling är sprungen ur de internationella förhandlingar och överenskommelser som har ägt rum. Det egna engagemanget från de enskilda staterna kommer vara avgörande för hur dessa åtaganden möjliggörs och fullföljs (Olsson, 2005). Sverige har översatt och applicerat internationella åtaganden, från EU:s och FN:s sida, på det nationella planet för att tillgodose landets behov av

hållbar utveckling. Enligt Olsson (2005) har Sverige sedan starten varit en förebild i hållbarhetsrörelsen. Boken *Plundring, svält och förgiftning* kom år 1968 och blev en svensk motsvarighet till *Silent spring*, där författarna Hans och Lena Palmstierna tog upp och problematiserade den allt hastigare förstörelsen av miljön (Borglund, T *et al.* 2012). Sverige har en historia av socialdemokratiska regeringar som har profilerat sig på hållbar utveckling och bland annat tillsatt nya lagar som Naturvårdslagen (år 1964) och Miljöskyddslagen (år 1969) samt grundat Naturvårdsverket (år 1967). Naturvårdslagen och Miljöskyddslagen följdes under 70-talet av en rad andra miljörelaterade lagar som t.ex. arbetsmiljölagen och renhållningslagen (Olsson, 2005). Stockholm var värd för den första FN-ledda miljö- och utvecklingskonferensen, om den mänskliga miljön år 1972. Sveriges regering har även varit flitig med att ta fram rapporter inför stora konferenser och varit drivande för att dessa ska ta plats (Forsberg 2002).

Som Olsson (2005) påpekar finns det inte något standardformat för hållbar utveckling som kan genomföras och appliceras på vilket land, region eller lokalsamhälle som helst. Formatet behöver snarare anpassas till det specifika område där det ska appliceras. Hållbar utveckling sträcker sig över alla samhällsnivåer, från globalt till lokalt = global. Trots att riktlinjer för hållbar utveckling ofta utvecklas i internationella sammanhang så som FN, finns det ändå en global utmaning att anpassa sig till. Globala bestämmelser som *Agenda 21* har utfärdas av FN är riktlinjer som sedan har anammats och anpassats för det lokala området.

2.2.1 Agenda 21

Styrdokumentet *Agenda 21* översattes snabbt till svenska och lade grunden för hållbarhetsarbetet i Sverige (Forsberg, 2002). Regeringen skickade ut styrdokumentet till Kommunförbundet och 50 utvalda kommuner i Sverige, tillsammans med ett bifogat dokument som poängterade vikten av att *Agenda 21* implementerades. Regeringen betonade i sitt bifogade dokument hur viktigt det var med underifrånperspektiv inom hållbarhetsfrågorna för att få en förbättrad inställning hos befolkningen om t.ex. förändrade konsumtionsvanor och bättre hushållning med resurser (Forsberg, 2002). Efter detta drog det lokala *Agenda 21*-arbetet snabbt igång. Uppmaningar som fanns i *Agenda 21* hade i vissa fall sammanfallit med redan inledda lokala processer för en hållbar utveckling, processer som inletts innan Riokonferensen

utformade agendan. I Sverige har det funnits ett varierande resultat för olika kommuner vad gäller implementeringen av *Agenda 21*. I början av 2000-talet hade vissa kommuner dragit ner, tappat fart eller till och med avslutat sina arbeten med agendan, medan andra hade breddat sitt arbete med fler hållbarhetsdimensioner (Olsson, 2005; Forsberg, 2002). *Agenda 21* blev ett förtydligande av hållbarhetspolitiken, både för regeringen och kommunerna i Sverige.

2.2.2 Nationell strategi för hållbar utveckling

I regeringens skrivelse *Nationell strategi för hållbar utveckling*, från år 2001, klargjordes att Sverige utgår från *Bruntlandsrapportens* definition av hållbar utveckling (som nämnts tidigare under Bruntlandskommissionen, 1987) när den nationella strategin för hållbar utveckling fastställs. Strategin tog upp tre aspekter som ofta benämns i hållbarhetsutvecklingen, de ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekterna.

2.2.3 Mötesplats social hållbarhet

Folkhälsomyndigheten har tillsammans med Sveriges kommuner och landsting skapat ett samarbetsprojekt som heter "Mötesplats social hållbarhet" (Folkhälsomyndigheten, 2014). Projektet utgår, precis som den nationella strategin för hållbar utveckling, från *Bruntlandsrapportens* definition av hållbar utveckling. Uppdraget för Mötesplats social hållbarhet är att vidareutveckla välfärdstjänsterna, utjämna hälsoskillnader samt tillgodose människors grundläggande behov och rättigheter på ett socialt hållbart sätt. Uppdraget ska även verka positivt för samhällsekonomin, den sociala sammanhållningen, miljön och klimatet. I Mötesplats social hållbarhet definieras social hållbarhetsutveckling på följande sätt:

"Social hållbarhet har en avgörande betydelse för det demokratiska samhället och är helt nödvändig ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Ett socialt hållbart samhälle är resilient, men samtidigt förändringsbenäget och ett samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Det är ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen." (Folkhälsomyndigheten, 2014).

I programförklaringen (Folkhälsomyndigheten, 2014) för Mötesplats social hållbarhet poängteras att ett socialt hållbart samhälle ska kunna tillgodose människors grundläggande behov och upprätthålla mänskliga rättigheter samt att dessa ska säkerställas i praktiken, det vill säga inkludera alla människor oavsett kön, utbildnings- och inkomstnivå, social status, etnisk tillhörighet, trosuppfattning, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning. Det finns tre grundfaktorer som tas upp i programförklaringen, demokrati, utbildning och bostäder. Inom dessa områden ska det råda jämställdhet mellan könen, människor ska kunna få vara delaktiga och ha inflytande, tillgång till fri information, kunna upprätthålla en god hälsa och en god livskvalitet, ha möjlighet att utöva sin kultur samt att det ska råda religions- och yttrandefrihet. Programmet lyfter även fram att det är viktigt att få människor att känna sig delaktiga i samhällsutvecklingen, att det måste finnas en hög toleransnivå där människors lika värde står i centrum samt att man ska kunna känna tillit och förtroende till varandra (Folkhälsomyndigheten, 2014).

Mötesplats social hållbarhets uppgift är att genom kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan regioner, landsting och kommuner kunna stärka kunskapen om begreppet social hållbarhet och de insatser som behöver tillsättas för att stärka utvecklingen (Folkhälsomyndigheten, 2014). Enligt Folkhälsomyndigheten (2014) ska dessutom samarbetsprojektet identifiera kommande behov och utmaningar, samt medverka till att utveckla instanser och strategier för att hantera dessa.

2.3 Gemensam problematik

2.3.1 Klimatförändringar

Klimatet på jorden påverkas av naturliga fenomen och solens aktivitet samt om rörelsen runt solen eller jordens egen axel förändras (Naturvårdsverket, 2015a). Sedan 1900-talets första decennier har temperaturen på jorden stigit, trots att naturliga fenomen som registrerades under perioden borde haft en kylande inverkan på klimatet. FN:s klimatpanel IPCC menar att jordens klimat även påverkas av mänskliga aktiviteter, t.ex. utsläpp av växthusgaser och förändrat markbruk, då främst skogsavverkning. Koldioxidutsläppen bidrar till växthuseffekten och sker bland annat via förbränning av fossila bränslen. De globala koldioxidutsläppen fortsätter att öka succesivt och enligt Naturvårdsverket ökar koldioxidhalten i luften med ungefär 0,4% per år. Koldioxid sänker även pH-värdet i världshaven, idag är de 26% surare jämfört

med förindustriell tid (Naturvårdsverket, 2015b). Förutom att temperaturen förväntas bli varmare kommer även sommartorka, ökad nederbörd och förlängd växtsäsong bli allt vanligare i Sverige och Norden (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012). Även om nya grödor kommer kunna odlas till följd av ett förändrat klimat är det inte ett helt oproblemiskt scenario eftersom även nya skadeinsekter kommer gynnas av ett varmare och fuktigare klimat. Ett gemensamt globalt mål är det s.k. “tvågradersmålet”, som på sikt ska begränsa den globala temperaturökningen till mindre än två grader år 2020 (Naturvårdsverket, 2014a). Ett gemensamt mål för samtliga medlemsländer inom EU är att reducera sina utsläpp med 20% till 2020. Enligt Naturvårdsverket är EU:s utgångspunkt att industriländer bör ta ett större ansvar i frågor som rör minskningar av utsläpp, och reducera sina utsläpp med 25-40%, en högre genomsnittlig minskning till samma period. Alla sektorer i samhället är beroende av energi i någon form (Energimyndigheten, 2013) och växtodling av jordbruksgrödor är den mest energikrävande (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012). För att göra det enklare för konsumenter att göra hållbara val vid inköp av livsmedel föreslog Tim Lang, fadern till begreppet “Food miles”, år 2008 att förpackningar bör informera om hur mycket vatten och energi som har använts för att producera livsmedlet, hur mycket livsmedlet påverkar klimatet, den biologiska mångfalden och arbetskraften i det land där det har producerats samt vilka kostnader, både hälsosamma och ekonomiska som livsmedlet har (Barclay, 2012). Detta förslag har kritiserats, främst för att det kan bli för komplicerad information för konsumenterna att ta ställning till.

2.3.2 Befolkning och urbanisering

Enligt Statistiska Centralbyråns riksprognos kommer Sverige att ha närmare 11,6 miljoner invånare år 2053 (Statistiska Centralbyrån, 2015a). Folkökningen förväntas inte vara jämnt fördelat över hela landet utan snarare koncentreras till Stockholm, Göteborg och Malmö med tillhörande förorter. Befolkningen på landsbygden förväntas samtidigt minska med 10%. En ökad befolkning kan leda till att det skapas intressekonflikter mellan olika grupper i samhället om hur mark ska bebyggas och användas. Exploateringen av jordbruksmark ökade mellan åren 2006-2010 jämfört med åren 1998-2005, totalt bebyggdes ungefär 3 000 hektar jordbruksmark runt om i Sverige mellan 2006-2010 (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012).

2.3.3 Landsbygdsutveckling

Den ökande trenden mot urbanisering är ett stort problem vad gäller landsbygdsutveckling i Sverige (Regeringskansliet, 2015). Mellan åren 1991-2011 har storstadsregionerna vuxit med omkring 25% och tros vara ett resultat av att landsbygden har en bristande grundläggande service och domineras av låglönesektorer. Den redan glesa befolkningsstrukturen på landsbygden försvårar enligt Regeringskansliet (2015) samarbeten mellan individer, företag och övriga aktörer och bidrar till att lönsamheten och utvecklingen för företag anses som osäkra. För att vända trenden måste landsbygden utvecklas och attrahera fler invånare. Förutom att utveckla servicen måste även tillgången till kulturella aktiviteter och övriga fritidsaktiviteter ökas, likaså tillgången till attraktiva boendemiljöer (Regeringskansliet, 2015). Genom att Sverige är medlem i EU följs det landsbygdsprogram med gemensamma strategier och utvecklingsmål som EU har satt upp för landsbygden som sträcker sig under perioden 2014-2020 (Jordbruksverket, 2015a). Landsbygdsprogrammet har som främsta mål att nå "smart och hållbar tillväxt för alla" på en internationell nivå, alla medlemsländer har även nationella och regionala mål utöver det. Kunskap och innovation inom jordbrukssektorn och landsbygden är de främsta prioriteringarna och två ledord för programmets övergripande mål (Jordbruksverket, 2015b). EU har dessutom som gemensamt mål att minska fattigdomen inom Europa till år 2020 (Statistiska Centralbyrån, 2015b). Enligt EU:s definition är det tre indikatorer som mäts och avgör om det finns risk för fattigdom eller social utestängning för människor som lever på gles- och landsbygden. De tre indikatorerna är; risk för fattigdom, allvarlig materiell fattigdom samt låg arbetsintensitet. Enligt EU:s definition var 15% av Sveriges befolkning, närmare 1,4 miljoner människor, utsatta för fattigdom eller social utestängning år 2013 (Statistiska Centralbyrån, 2015b).

2.3.4 Mattillgänglighet

Enligt en studie gjord av Ander (2010) har antalet små dagligvarubutiker i Sverige minskat sedan år 1996, samtidigt som antalet stormarknader har ökat markant. Enligt Ander (2010) är det främst butiker på lands- och glesbygden som stängs igen till följd av för lågt kundtryck och för stor konkurrens gentemot stormarknader. På så sätt skapas matökningar (översatt från engelskans "food deserts") på lands- och glesbygden, ett begrepp som används för att beskriva områden med begränsad tillgång till

hälsosam mat. Ander (2010) påpekar dessutom att avstånden till närmsta butik har ökat för individer som inte bor i städer.

2.3.5 Minskad svensk produktion

Till följd av hög konkurrens från utlandet och försämrade lönsamhet för svenska jordbruksföretag har Sveriges självförsörjandegrad minskat sedan 1990-talet (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012). Enligt Statistiska Centralbyrån *et al* (2012) har sysselsättningen inom den svenska jordbrukssektorn också minskat, från 870 000 personer år 1951 till 177 384 personer år 2010. Genom att den svenska produktionen successivt minskar blir det dessutom svårare att nå uppsatta miljömål, t.ex. biologisk mångfald och öppna landskap.

2.4 Företagande och hållbarhet

I dag måste företag och organisationer, stora som små, i allt större utsträckning tänka över sina hållbarhetsaspekter samt bidra till en hållbar utveckling av samhället (Epstein & Rejc Buhovac, 2014). Aspekter som räknas till hållbar utveckling är inte bara ekonomisk vinst, utan även skydd av miljön och social utveckling. Företag kan profilera sig genom att ta ett socialt och miljömässigt ansvar, s.k. Corporate Social Responsibility (CSR) och ger en viss legitimitet för verksamheten (Bolund *et al*, 2012). Enligt Epstein och Rejc Buhovac (2014) är det främst fyra anledningar till att prestationer inom hållbarhet utvärderas allt mer; det görs (1) till följd av de föreskrifter och regler som finns på statlig nivå; (2) för att skapa ett förtroende och en starkare relation gentemot allmänheten och samhället i stort; (3) för att se över kostnader och intäkter i en större kontext - minska kostnader i olika led genom att använda resurser på ett mer effektivt sätt och öka intäkter genom ökad försäljning till följd av ökat kundförtroende; samt (4) för att ta sitt moraliska och sociala ansvar. Stora, multinationella företag och organisationer har ofta målsättningar inom hållbarhet, hållbarhetsstrategier för att uppnå målen och långsiktiga perspektiv på investeringar och innovationer. För mindre företag och organisationer kan det vara svårare att göra liknande strategier och investeringar, mestadels för att bristen på finansiella medel är begränsande. Oavsett hur stor verksamheten är påpekar Epstein och Rejc Buhovac (2014) vikten av att ha ett bra ledarskap som driver verksamheten framåt och implementerar hållbarhetsaspekterna.

2.5 Ekonomiska aspekter

2.5.1 Ekonomiska mål

Enligt regeringens skrivelse *Nationell strategi för hållbar utveckling* (2002) tas fyra faktorer upp med mål för hållbar ekonomisk tillväxt och konkurrenskraft:

(1) Hållbar ekonomi, har som mål att: nå ett budgetsaldo på +2% av BNP över konjunkturcykeln; framställa nominella utgiftstak tre år framåt, prisstabilitet definierat som 2 procent (+ - 1 procent), genomförd av en självständig riksbank; återgå till målsättningarna för skattereformen 1990/91 som säger att endast 15 procent av lönetagarna ska betala statlig skatt samt att nå en sysselsättningsgrad på 80% till år 2004 i åldersgruppen 20-64 år.

(2) Hållbart näringsliv, har som mål att: främja en hållbar ekonomisk tillväxt och sysselsättning genom fler och växande företag, underlätta för nyetablering av företag samt främja mer allmänt goda betingelser för företagslivet i dess helhet.

(3) Innovationssystem & tekniköverföring, har som mål att: omvandla kunskaper till nya varor och tjänster eller till nya processer och nya arbetssätt samt skapa goda villkor för innovationsverksamhet.

(4) Hållbara konsumtionsmönster, har som mål att: utveckla konsumtions- och produktionsmönster som minskar påfrestningarna på miljön och som bidrar till en långsiktig hållbar utveckling; stärka konsumenters ställning och inflytande på marknaden; ge dem goda möjligheter att utnyttja sina resurser, såväl ekonomiska som andra; skydda konsumenters hälsa och säkerhet samt att ge konsumenterna tillgång till god vägledning, information och utbildning.

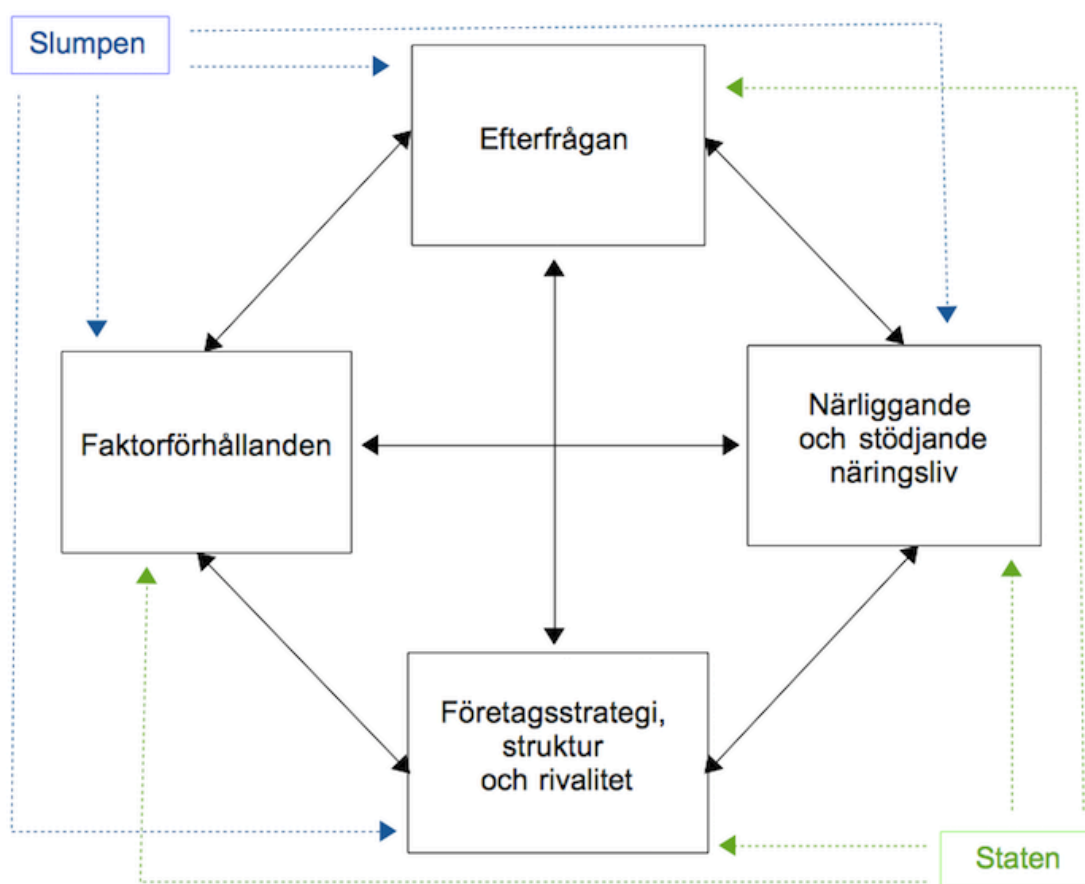
2.5.2 Hållbar ekonomi och konkurrenskraftiga företag

Enligt Slaper & Hall (2011) är TBL ett sätt att främja ekonomisk tillväxt på ett hållbart sätt. Ekonomisk tillväxt kan höja sysselsättningsgraden och stabila välfärdssystem samt öka resurser för att hantera miljöproblem i Sverige (Regeringen, 2002). Även företagsklimatet i ett land påverkar hur konkurrenskraftiga företag är, samt hur lönsamma och ekonomiskt hållbara de är i förlängningen (Porter, 1990). Regeringens ambition är att jordbrukspolitiken i Sverige ska främja konkurrenskraftig och långsiktig hållbar produktion (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012). Enligt Porters

diamantmodell finns det fyra sammankopplade faktorer som påverkar förmågan till konkurrenskraft (se Figur 3). Enligt modellen skapar varje enskild faktor ytterligare stimulans till verksamheters utveckling och tillväxt, både i städer och på landsbygd. Flera författare understryker även vikten av att samarbeta extensivt, i alla led från regeringen till företag, ideella organisationer och den enskilde medborgaren (Slaper & Hall, 2011; Porter, 1990).

Faktorförhållanden är enligt Porter (1990) de faktorer som påverkar handelsflödet, t.ex. landets infrastruktur, naturresurser och kvalificerad arbetskraft. Faktorerna måste konstant utvecklas, förbättras och underhållas för att öka konkurrenskraften för landets företag.

Efterfrågan inom landet påverkar enligt Porter (1990) företagens vidareutveckling och innovationsförmåga, vilket i sin tur kan öka konkurrenskraften gentemot inhemska samt utländska konkurrenter.

Figur 3, Porters diamantmodell (1990).

Närliggande och stödjande företag skapar tillsammans en större konkurrenskraft, t.ex. genom att främja lokala leverantörer eller genom att samarbeta med lokala företag som komplement till den egna verksamheten. Närheten mellan olika företag gör att kommunikation och innovation blir effektivare (Porter, 1990).

Företagsstrategi, struktur och rivalitet ser olika ut beroende på landets politik och traditioner men har ett stort inflytande på konkurrenskraften. Enligt Porter (1990) är lokal rivalitet den starkaste stimuli till att företag utvecklas.

Slumpen och staten är ytterligare två faktorer som påverkar företag och ovanstående parametrar. Effekterna av slumpen sker utanför företagets kontroll och kan vara både positiva och negativa. Enligt Porter (1990) bör staten fungera som en katalysator och erbjuda utmaningar till företag för att vidareutvecklas.

2.6 Miljömässiga aspekter

2.6.1 Hållbar miljö, nationellt miljömålssystem

För att tillgodose grundläggande mänskliga behov, som rent dricksvatten, tillgång till mat och ren luft är det viktigt att naturen och ekosystemen är i balans (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012). Sveriges riksdag har antagit ett generationsmål, 16 miljö kvalitetsmål samt 24 etappmål för att skapa en hållbar samhällsutveckling för framtida generationer (Naturvårdsverket, 2013). Miljömålssystemet återspeglar hur staten, företag, organisationer, offentliga sektorer och privatpersoner tillsammans ska arbeta för en hållbar samhällsutveckling. Miljömålen sträcker sig fram till år 2020 och några av målen förväntas vara lättare att uppnå än andra. Enligt Naturvårdsverkets (2015c) årliga uppföljning är det endast ett av etappmålen som bedöms kunna nås till år 2020, nämligen "Utsläpp av växthusgaser". För att kunna nå resterande mål krävs det enligt Naturvårdsverkets vikarierande generaldirektör Eva Thörnelöf att målen får en starkare ställning i samhället samt att hjälpverktygen som finns utnyttjas till sin fulla potential.

2.6.2 Generationsmål

"Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser." - Riksdagens definition av generationsmålet

(Naturvårdsverket, 2012). Enligt publikationen *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2012* framgår att ungefär hälften av de livsmedel som svenskar konsumerar är producerade i Sverige, resterande hälft importeras från andra länder (Statistiska centralbyrån *et al*, 2012). Enligt Generationsmålet bör vi beakta våra konsumtionsmönster eftersom de kan ge negativa effekter i de länder vi importerar ifrån, vår konsumtion och produktion ska inte orsaka ökade hälso- eller miljöproblem utanför Sveriges gränser.

2.6.3 Miljökvalitetsmål

Riksdagen har antagit 16 miljökvalitetsmål som tillsammans med generationsmålet utgör den nationella miljöpolitiken (Naturvårdsverket, 2014c). Miljökvalitetsmålen beskriver vad miljöarbetet ska leda till i framtiden.

1. Begränsad klimatpåverkan	9. Grundvatten av god kvalitet
2. Frisk luft	10. Hav i balans
3. Bara naturlig försurning	11. Myllrande våtmarker
4. Giftfri miljö	12. Levande skogar
5. Skyddande ozonskikt	13. Ett rikt odlingslandskap
6. Säker strålmiljö	14. Storslagen fjällmiljö
7. Ingen övergödning	15. God bebyggd miljö
8. Levande sjöar och vattendrag	16. Ett rikt växt- och djurliv

Naturvårdsverket gör årliga uppföljningar av miljökvalitetsmålen, i utvärderingen från år 2014 konstaterades att svenskars konsumtionsmönster gör det svårt att nå flera av miljökvalitetsmålen (Naturvårdsverket, 2015d). Av den anledningen kommer deras utvärdering i år (som publiceras hösten 2015) gå in djupare på konsumtionsaspekter.

2.6.4 Etappmål

24 etappmål ska underlätta möjligheterna att nå generationsmålet samt miljökvalitetsmålen och är uppdelade i fem fokusområden (Naturvårdsverket, 2014a):

- begränsad klimatpåverkan
- avfall
- biologisk mångfald
- farliga ämnen
- luftföroreningar

Utifrån miljömålssystemet innebär ett hållbart jordbruk att flödena är täta och energisnåla, produktionen effektiv och maximal i förhållande till penninginsatser samt att jordbruket har en så liten negativ miljöpåverkan som möjligt (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012). Enligt det fjärde miljö kvalitetsmålet “giftfri miljö” ska förekomsten av giftiga ämnen som har skapats av samhället inte hota människors, ekosystemens eller den biologiska mångfaldens hälsa. Målet sätter stora krav på jordbruket. Enligt Livsmedelsverket (2015) bidrar en ökad grönsakskonsumtion och en minskad köttkonsumtion till minskad miljöpåverkan, likaså att äta säsongsbaserat kost. Livsmedelsverket (2015) menar att grönsaker som odlas på friland kräver mindre energi än grönsaker som odlas i växthus och bidrar till minskad miljöpåverkan. Grönsaker som är producerade enligt ekologiska principer främjar till en giftfri miljö och lokalproducerade grönsaker bidrar till minskade transporter (Livsmedelsverket, 2015).

2.7 Sociala aspekter

2.7.1 Hållbar social levnad

Den amerikanske psykologen Abraham H. Maslow utformade på 40-talet en mänsklig behovstrappa, som idag ofta refereras till i sociologiska och psykologiska kontexter (Lundgren, 2007). Enligt Maslows behovstrappa är det endast det fysiologiska behovet (mat, vatten och luft) samt trygghetsbehovet (trygghet, säkerhet och stabilitet) som är viktigare än det sociala behovet. Det sociala behovet är enligt Maslow sociala kontakter, vänskap, gemenskap, närhet och kärlek.

I rapporten *Social Sustainability: Towards some definition*, tar författaren McKenzie (2004) upp olika sociala hållbarhetsdefinitioner. En av definitionerna hon tar upp lyder:

“ Social hållbarhet uppstår när formella och informella processer, system, strukturer och relationer aktivt främjar möjligheten för nuvarande och kommande generationer att skapa ett hälsosamt och socialt samhälle. Ett socialt hållbart samhälle är rättvist, mångsidigt, sammankopplat, demokratiskt och möjliggör en god livskvalitet [för befolkningen].” - egen översättning (McKenzie, 2004, s.18).

Enligt regeringens skrivelse *Nationell strategi för hållbar utveckling* (2002) är delaktighet en grundförutsättning för social sammanhållning och social hållbar utveckling. Regeringen framhåller även att brottsförebyggande arbete är en förutsättning för en hållbar social trygghet, eftersom hög brottslighet och otrygghet minskar livskvalitén och kan vid extrema former även hota grundläggande demokratiska värden. Andra aspekter som tas upp i skrivelsen är; tillgänglighet för välfärdstjänster i hela landet av likvärdig kvalitet, att arbeta mot diskriminering och intolerans samt att verka för jämställdhet mellan kvinnor och män ur ett ekonomiskt och rättvist perspektiv.

2.7.2 Folkhälsomål

Folkhälsomyndigheten är den nationella kunskapsmyndighet som har det övergripande ansvaret för folkhälsofrågor i Sverige (Folkhälsomyndigheten 2015b). Folkhälsofrågor ligger till grund för den sociala hållbarheten och hållbarheten i stort, genom att skapa en god och jämlik hälsa för hela befolkningen. Den ekonomiska hållbarheten blir påverkad av en god folkhälsa genom att det genererar en arbetsstark befolkning, en god folkhälsa blir i sin tur påverkad av den miljömässiga hållbarheten genom en sund livsmiljö. Dessa faktorer bidrar till ett socialt hållbart samhälle.

Folkhälsomyndigheten lyder under Socialdepartementet och har i uppgift att identifiera folkhälsofrågor samt tillsätta insatser, både förebyggande och retroaktivt, där det behövs (Folkhälsomyndigheten, 2015b). På Folkhälsomyndighetens hemsida beskrivs deras uppgift som följer: "Folkhälsomyndigheten verkar för likvärdiga förutsättningar för god hälsa genom att:

- Följa befolkningens hälsoläge och analysera bakomliggande faktorer
- Utvärdera folkhälsoinsatser
- Främja hälsa
- Förebygga sjukdomar
- Stödja smittskyddsarbetet med epidemiologiska och mikrobiologiska analyser

I samverkan med andra aktörer och samarbetspartners, som statliga myndigheter, landsting och kommuner, arbetar folkhälsomyndigheten för att erbjuda vetenskapligt grundade kunskapsunderlag, metodstöd och uppföljning av insatser". Det finns elva formulerade folkhälsomål som myndigheten strävar efter att uppnå tillsammans med

andra statliga myndigheter, landsting och kommuner. Det övergripande målet är ”att skapa samhällsenliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen” (Folkhälsomyndigheten 2015a) De elva delmålen för att uppnå det övergripande målet är:

1. Delaktighet och inflytande i samhället
2. Ekonomisk och social trygghet
3. Trygga och goda uppväxtvillkor
4. Ökad hälsa i arbetslivet
5. Sunda och säkra miljöer och produkter
6. En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård
7. Gott skydd mot smittspridning
8. Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa
9. Ökad fysisk aktivitet
10. Goda matvanor och säkra livsmedel
11. Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande

Folkhälsomyndigheten (2015a) förklarar även vad som ingår i de olika målen och vad de gör för folkhälsan samt vad som utvärderas. Nedan beskrivs mål som kan kopplas till CSA-verksamhet och social hållbarhet:

1. Delaktighet och inflytande i samhället, att kunna känna sig socialt delaktig är en förutsättning för att människor ska förstå det samhälle som de lever i (Folkhälsomyndigheten, 2015a). Brist på makt och möjligheter kan påverka hälsan negativt. För att känna samhörighet med samhället behöver människor ha rätten och möjligheten att påverka samhället de lever i samt påverka sina livsvillkor. Tillit människor emellan är betydelsefullt då det sannolikt kan minska stressrelaterade hälsoproblem, alltså betydelsefullt för den positiva inverkan på hälsan. När folk känner tillit är de mer benägna att ansluta sig till sociala nätverk och andra aktiviteter som även bidrar positivt till hälsan.

2. Ekonomisk och sociala förutsättningar, är en grundläggande förutsättning för folkhälsan eftersom att det finns ett samband mellan ekonomiska och sociala

förutsättningar och ett samhälle av ekonomisk och social trygghet. Det som främst påverkar de ekonomiska och sociala förutsättningarna anses vara; utbildningsnivån, arbetsmarknadsposition, ekonomiska villkor samt boendemiljö.

5. *Sunda och säkra miljöer och produkter*, handlar om den fysiska omgivningen som påverkar människan, allt ifrån luft, mark och vatten till den byggda miljön. Den långsiktigt goda folkhälsan är beroende av att den yttre miljön ska vara säker och hälsofrämjande. De faktorer som Folkhälsomyndigheten (2015a) utvärderar är luftföroreningar, farliga kemiska ämnen, buller, UV-strålning, förekomst av radon samt miljöer och produkter som kan relateras till skador. Enligt Folkhälsomyndigheten (2015a) sker det omfattande utsläpp av farliga kemiska ämnen i vatten, mark och luft. Ett av de miljökvalitetsmål som Sveriges riksdag har antagit är att uppnå en giftfri miljö. Människor utsätts konstant för en blandning av olika utsläpp som orsakar miljöföroreningar och det är svårt att urskilja vilka ämnen som ger upphov till de skadliga effekterna. Ämnen kan dessutom samverka på sätt som gör att de kan försvagas eller förstärkas, den så kallade cocktaileffekten.

10. *Goda matvanor och säkra livsmedel*, är en förutsättning för en positiv hälsoutveckling och ökat välbefinnande. Goda matvanor ska vara näringsrika, regelbundna och det ska finnas en balans i energiintag och kroppens förbränning av energi. Folkhälsomyndigheten anser att goda matvanor ska bestå av högt och varierat intag av grönsaker och frukt samt fiberrika livsmedel. För att goda matvanor ska leda till en bättre hälsa anser Folkhälsomyndigheten att personer ska kombinera den goda matvanan med fysisk aktivitet för att kunna förebygga vanliga folksjukdomar som fetma, hjärt- och kärlsjukdomar, typ 2-diabetes, vissa former av cancer samt psykisk ohälsa.

3. Resultat och diskussion

3.1 Enkätresultat

Orsaker till deltagandet

Stackvallen har endast varit verksam i två år. Av deltagarna som har svarat på enkäten är den vanligaste orsaken till att de har fått kännedom om Stackvallens verksamhet genom vänner och arbetskamrater (48% n=12), trots att Stackvallen marknadsför sig extensivt tidigt på året. Som Schnell (2013) påpekade i sin studie är det inte många

CSA-odlingar som gör reklam för sig utan snarare förlitar sig på det virala nätet, där redan aktiva deltagare sprider information till nya.

Figur 4, När deltagarna startade sitt deltagande.

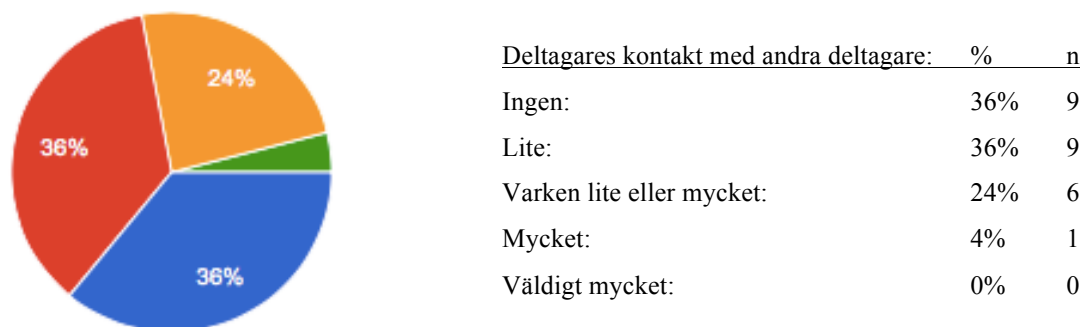
Majoriteten av deltagarna hämtar sin skördeandel på gården, det vanligaste är att deltagarna skördar grönsakerna själva (självplock) men upphämtning av redan skördade grönsaker är också möjligt på gården. Endast ett fåtal får sin skördeandel distribuerade i grönsakslådor till Oskarshamn (Stackvallen, 2015b). Enligt Sjöblom (2015) är Stackvallen en av få CSA-gårdar i Sverige som erbjuder självplock för sina deltagare. Orsaker till varför personer väljer att delta i ett CSA kan vara olika, enligt resultatet svarar deltagarna att det finns en del faktorer som väger tyngre än andra. De fyra vanligaste orsakerna till deltagandet enligt Stackvallens deltagare är: (1) att det är viktigt att gynna lokala producenter/företagare, (2) att det är viktigt att köpa ekologiskt för den egna hälsans skull, (3) att det är viktigt att köpa närproducerat för miljöns skull (kortare transporter) och (4) att det är viktigt att köpa ekologisk för miljöns skull. Dessa fyra orsaker är även de fyra orsakerna som vägde tyngst för deltagarna på en annan svensk CSA-odling där Andersson (2006) gjorde en liknande studie. En av de tre anledningarna som rankades lägst som orsak för sitt deltagande var (1) social gemenskap, tillsammans med (2) att det är billigare än att köpa ekologiskt i affären samt (3) att det skulle vara enklare än att hitta ekologiska grönsaker i affären.

Besök, kommunikation och påverkan

Deltagare som plockar sin skördeandel själva har möjlighet att komma till gården och göra så två gånger i veckan, onsdagar och lördagar (Stackvallen, 2015a). Detta betyder att de deltagare som skördar själva generellt sett besöker gården veckovis. Förutom att skörda anger deltagare att de besökt gården för att gå på

informationsmöten, gå på arrangerad visning av gården eller att de har visat upp den för vänner som inte är deltagare. Tre av de som har svarat på enkäten har ännu inte besökt Stackvallen. På en liknande CSA-odling som studerats av Andersson (2006), där självplock inte fanns som alternativ, var det knappt hälften av de 79 svarande deltagarna som aldrig hade besökt gården, vilket betyder att Stackvallen har ett högre antal besökare. Alla deltagare som svarade på enkäten har någon gång själva tagit kontakt med Tobias och Sarah, varav 10 deltagare (40%) har tagit kontakt med dem fem gånger eller fler. Den främsta anledningen till att deltagarna tar kontakt är för att diskutera praktiska delar av deltagandet, saker som rör upphämtning av grönsaker, pris och inbetalningar. Den näst vanligaste orsaken till att deltagarna tar kontakt är för att fråga om odlingen och skörden, den tredje vanligaste orsaken är för att ge beröm.

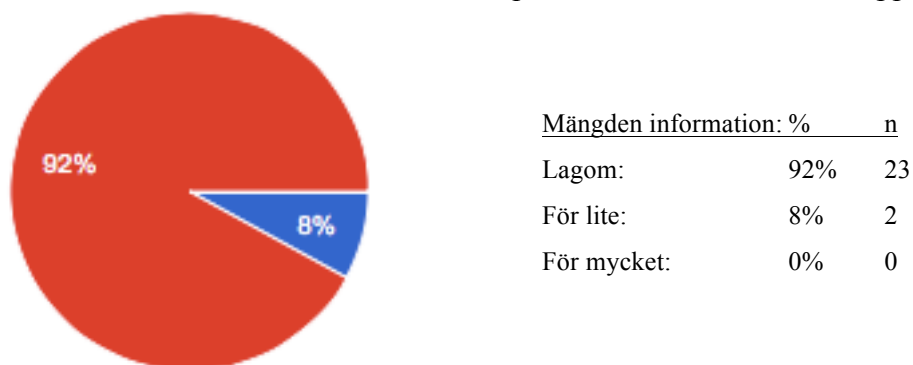
Enligt resultatet har majoriteten av de svarande deltagarna lite eller ingen kontakt med andra deltagare. För de deltagare som tar kontakt med andra deltagare är den främsta anledningen till kontakten det sociala umgänget, därefter att byta kunskap om grönsaker och hur de ska skördas. Enligt enkätundersökningen anser majoriteten av deltagarna att kontakten med de andra deltagarna är tillräcklig, resterande har ingen åsikt.

Figur 5, Deltagarnas kontakt med andra deltagare.

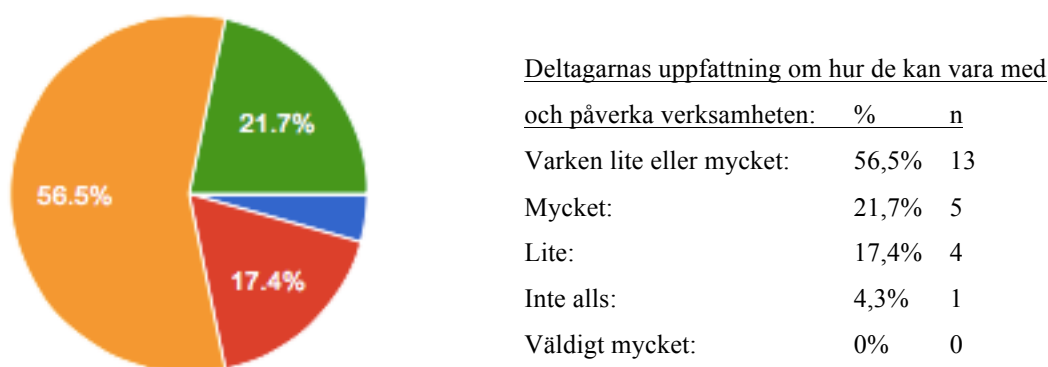
I enkäten ställs frågan om vad deltagarna anser om mängden information de får från Tobias och Sarah. Den övervägande delen av deltagarna som svarade tycker att de får en lagom mängd information. Deltagare som anser att de får för lite information efterfrågar att Stackvallen från början skulle informerat om hur viktigt det är att deltagarna själva tar med sig egna skördeverktyg (kniv, sax, gummiband) samt

kylväska för transporten hem. Deltagarna efterfrågar även mer information om de grönsaker som de får tillsammans med tips, idéer och recept på hur dessa kan användas. I Anderssons (2006) studie efterfrågade deltagarna på Ramsjö gård även de mer information om grönsaker som de ansåg var ovanliga samt recept på hur de skulle tillagas. Stackvallens deltagare som hämtar upp sin andel i Oskarshamn efterfrågar tydligare markering av grönsakernas namn samt deltagarens eget namn på den specifika andel som hämtas upp.

Figur 6, Mängden information från Tobias och Sarah.

Fler än hälften av deltagarna tycker att de kan påverka verksamheten varken lite eller mycket (vad som ska odlas/finnas i korgarna, betalningsmöjlighet, distribution, etc.). Vilket Folkhälsomyndigheten (2015a) framhåller som viktigt för människors hälsa, att kunna känna möjligheten att vara delaktighet och möjligheten till att påverka.

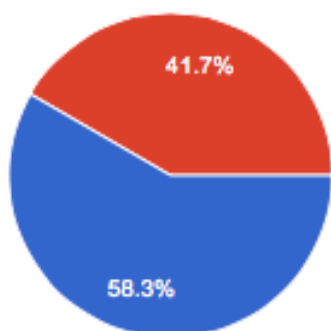

Figur 7, Deltagarnas uppfattning om hur de kan vara med och påverka verksamheten.

Värderingar och övriga köpvanor

De tre viktigaste faktorerna för Stackvallens deltagare när de handlar grönsaker i affären (som deltagarna förväntas göra under exempelvis vintern) är att grönsakerna är ekologiska och fräscha samt att det är rätt säsong för grönsaken. Enligt deltagarna

har deras grönsakskonsumtion ökat sedan de blev deltagare i Stackvallen, Vilket Folkhälsomyndigheten (2015a) framhåller som viktigt i en god matvana. Deltagarna äter även mer varierade grönsaker och ätbara delar på grönsaker (t.ex. blast och bortskalade delar) som de inte åt tidigare. Av de deltagare som har svarat att deras övriga matinköp har förändrats är det främst genom att de köper färre grönsaker och mindre kött i affären samt att de köper nya typer av matvaror för att tillaga nya typer av rätter anpassade efter grönsakerna de får från Stackvallen.

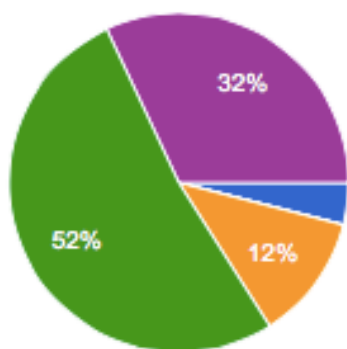

Genom att vara deltagare i Stackvallen har övriga

matinköp:	%	n
Förändrats:	58,3%	14
Inte förändrats:	41,7%	10

Figur 8, Deltagarnas övriga matinköp sedan de blivit deltagare i Stackvallen.

Enligt de svarande deltagarna är 13 personer (52%) nöjda och 8 personer (32%) mycket nöjda med att vara deltagare, en deltagare är mycket missnöjd med sitt deltagande på Stackvallen.

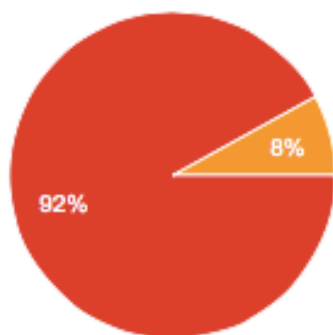

Deltagarnas upplevelse av att vara deltagare på

Stackvallen:	%	n
Nöjd	52%	13
Mycket nöjd:	32%	8
Varken missnöjd eller nöjd:	12%	3
Mycket missnöjd:	4%	1
Missnöjd:	0%	0

Figur 9, Deltagarnas upplevelse av att vara deltagare på Stackvallen.

Vid frågan om hur deltagarna uppfattade prissättningen på deras skördeandel svarade 23 personer (92%) att de tycker att prissättningen var lagom/rimlig.

Prissättningen på skördeandelen är:	%	n
Lagom/rimlig:	92%	23
Hög:	8%	2
Låg:	0%	0

Figur 10, Deltagarnas syn på prissättning.

Deltagarna har med egna ord beskrivit vad de tycker är särskilt positivt med att vara medlem i Stackvallen, nedan följer en sammanfattning och kategorisering av resultatet.

- att få ny kunskap, framför allt om grönsaker och grönsaksproduktion
- att få nya konsumtionsmönster
- att vara delaktig i en lokal och hållbar idé
- att få tillgång till ekologiskt, närproducerade grönsaker utan mellanhänder

Deltagarna har med egna ord beskrivit vad de tycker kan förbättras inom verksamheten, nedan följer en sammanfattning och kategorisering av resultatet.

- grönsaksutbudet, tidigare tillgång på året och “vanligare” sorter
- odlarnas bemötande gentemot deltagare
- organisation av samåkning till Stackvallen
- fikamöjligheter
- tiderna för upphämtning av grönsaker i Oskarshamn kan anpassas bättre
- fler tips, idéer och recept på hur grönsakerna kan användas
- framförhållning om vilka grönsaker som kommer under nästkommande veckor

Deltagarna har med egna ord beskrivit vad de har lärt sig genom sitt deltagande i verksamheten, nedan följer en sammanfattning och kategorisering av resultatet.

- att lokal produktion på landsbygden är möjligt

- ny kunskap om grönsakssorter, växtsätt och grönsaksproduktion
- ny kunskap om ekologi
- att tillaga nya typer av maträtter

3.2 Hur CSA kan främja en hållbar utveckling

3.2.1 Hållbar ekonomi

CSA bidrar till att främja lokala ekonomier samt att de hålls inom landet (Sjöblom, 2015) vilket påverkar folkhälsan eftersom det är viktigt för människor att känna ekonomisk och social trygghet (Folkhälsomyndigheten, 2015). Kostnader för ekologisk certifiering kan minska genom att det skapas tillit mellan producenter och konsumenter. Likaså kan kostnader för energiförbrukning minska genom att produktionen sker relativt lokalt, vilket innebär kortare transporter och minskad energiförbrukning till förpackning och kylning av färska grönsaker (FAO, 2007).

Diskussion

Generellt ser vi att all CSA-verksamhet kan bidra till landets ekonomiska stimulans samt ökade självförsörjandegrad. Sedan 1990-talet har den svenska matproduktionen minskat (Statistiska Centralbyrån *et al*, 2012), vi anser att CSA-verksamheter kan vända den trenden eftersom produktionen bidrar till landets totala matproduktion. Även om en enskild CSA-verksamhet inte kan förse hela Sveriges befolkning med grönsaker tror vi precis som Porter (1990) att konkurrenskraften mellan CSA-verksamheter kan ha en positiv inverkan på livsmedelsförsörjningen till den förväntade befolknings- och urbaniseringsökningen. Vi anser att CSA-verksamheter främjar två ekonomiska hållbarhetsmål, (1) hållbart näringsliv eftersom verksamheten främjar den lokala ekonomin där verksamheten är belägen samt (2) hållbara konsumtionsmönster eftersom verksamheten stärker deltagarnas ställning och inflytande på marknaden (Regeringen, 2002). De svarande deltagarna anger dessutom i enkätstudien att de handlar lokalt, ekologiskt och äter säsongsbaserat, vilket ingår i målet om hållbara konsumtionsmönster. Att svenska CSA-verksamheter inte är lönsamma idag kan bero på att odlarna tar ett för lågt pris för andelarna. Enligt vår deltagarstudie ansåg 92% av deltagarna att priset för andelarna var lagom/rimligt, eventuellt skulle odlarna kunna ta

ut ett högre pris per andel utan att deltagarna anser att priset blir för högt, för att på så vis öka lönsamheten.

3.2.2 Hållbar miljö

CSA främjar konsumtion av lokalt producerade och säsongsbaserade grönsaker, som mestadels har odlats på friland, vilket enligt Livsmedelsverket (2015) innebär kortare transporter och minskad miljöpåverkan. De flesta CSA odlar enligt ekologiska principer, eller bio-dynamiska, vilket bidrar till en giftfri miljö (Sjöblom, 2015; Schnell, 2013). Dessutom bidrar grönsaksodling till att jordbruksmark inte exploateras och bebyggs, vilket gynnar miljö kvalitetsmålen “ett rikt odlingslandskap” samt “ett rikt växt- och djurliv” (Naturvårdsverket, 2015e; Naturvårdsverket, 2015f). Enligt Folkhälsomyndigheten (2015a) är en giftfri miljö en förutsättning för att människor ska kunna leva i en “sund och säker miljö”, som är ett av folkhälsomålen.

Diskussion

Genom att deltagarna äter en säsongsbaserad kost ser vi i enkätstudien att deltagarna får en större förståelse för ekologi och matproduktion, som vi på sikt tror kan förändra deltagarnas övriga konsumtionsvanor samt syn på naturens värde. Lokal matproduktion genererar kortare transporter, vilket kan främja EU:s mål om minskade koldioxidutsläpp. Utsläpp som även Livsmedelsverket (2015) anser är viktiga att minska ur miljösynpunkt. Vi anser därför att det är viktigt att deltagarna bor relativt nära CSA-verksamheten för att minska på de privata transporterna till och från odlingen. I annat fall kan det vara en fördel att organisera samåkning för en minskad miljöpåverkan, någonting som även efterfrågades av en deltagare i enkätstudien.

3.2.3 Hållbar social levnad

Delaktighet är enligt Regeringen (2002) en grundförutsättning för social hållbar utveckling, vilket CSA kan främja eftersom delaktighet och engagemang är grundpelare inom CSA-konceptet. Enligt Folkhälsomyndigheten (2015a) är delaktighet och inflytande i samhället viktiga aspekter för att den allmänna folkhälsan ska hållas på en god och fördelaktig nivå, eftersom det i sin tur genererar en

arbetsstark befolkning. Ett högt och varierat grönsaksintag ökar även befolkningens välbefinnande enligt Folkhälsomyndigheten (2015a). Vidare menar Folkhälsomyndigheten (2015a) att tillit mellan producenter och konsumenter minskar stressrelaterade problem och ökar den sociala aktiviteten. CSA kan även användas som en plattform för kunskap, samhörighet och integration, vilket FAO (2007) menar är fördelaktigt.

Diskussion

Som nämnts i inledningen marknadsför sig Stackvallen i början av året, trots det är det enligt enkätstudien vanligare att deltagare får kännedom om Stackvallen via arbetskamrater och vänner. Vi ser ett tydligt samband mellan deltagarnas tillit till odlarna och den marknadsföring som redan aktiva deltagare sprider till framtida deltagare. Vi anser att odlare ska lägga stor vikt på att skapa tillit till deltagarna eftersom tillit kan leda till att nya deltagare blir villiga att dela på de ekonomiska riskerna som finns i verksamheten. Enligt den utförda enkätstudien anger majoriteten av deltagarna på Stackvallen att de varken kan påverka verksamheten lite eller mycket. Vilket vi tror kan vara ett resultat av att två tredjedelar av de svarande deltagarna startade sitt deltagande i år och därför inte har bildat någon uppfattning än. I enkäten rankade deltagarna den sociala gemenskapen lågt, ett resultat som vi tycker är intressant. Resultatet tror vi kan kopplas till den svenska kulturen och sociala normen. Det kan även vara ett resultat av att CSA-konceptet är relativt nytt i Sverige och att deltagarna inte har kännedom om de sociala fördelar som en CSA-verksamhet kan möjliggöra. Vi anser att sociala interaktioner inte enbart ska drivas igång av CSA-verksamhetens odlare, deltagarna har också ett ansvar att främja den sociala sammanhållningen.

3.2.4 Slutdiskussion

Vi anser att CSA-verksamheten är en integrerad del av landets ekonomiska, sociala och miljömässiga system. Verksamheten påverkas av platsen, genom de förutsättningar och politiska beslut som finns, samtidigt som platsen påverkas av verksamheten. Vi tror att en CSA-verksamhet på landsbygden kan främja en mer attraktiv boendemiljö eftersom mattillgängligheten och aktiviteten ökar, vilket vi på

lång sikt tror kan minska den förväntade urbaniseringen. Enligt vår litteraturstudie kan CSA-verksamheter främja social gemenskap, samhörighet och integration mellan olika grupper i samhället men eftersom deltagarna på Stackvallen är en relativt homogen grupp är det svårt att dra liknande paralleller och slutsatser. Att social gemenskap rankades lågt av de svarande deltagarna i enkätstudien kan vara ett resultat av att deltagarna redan har en social plattform, och att de sociala behoven uppfylls på andra sätt, exempelvis genom arbetskamrater, vänner och familj. Genom att fler CSA-verksamheter startas upp ökar även den svenska livsmedelsproduktionen som på senare år har minskat. CSA influeras av landets politik och konkurrens om mark, vilket innebär att politiker, stadsplanerare och landsbygdsplanerare har ett stort inflytande på vilka möjligheter som ges för lokal matproduktion.

3.2.5 Möjliga förbättringar i arbetet

När vi har undersökt de tre parametrarna för TBL inser vi hur många kopplingar det finns att göra både mellan och inom de olika parametrarna samt att det är svårt att avgöra inom vilken parameter en viss aspekt bör behandlas. Exempelvis, räknas konsumtionsmönster till de ekonomiska, miljömässiga eller sociala parametrarna? Det har ibland bromsat upp arbetsprocessen. För att få fram ett mer djupgående resultat skulle vi ha studerat endast en parameter av de tre, vilket också kan ha sina nackdelar eftersom de är starkt sammankopplade.

Efter att ha genomfört en enkätundersökning av Stackvallens deltagare inser vi att det hade kunnat vara fördelaktigt för oss att göra kvalitativa undersökningar istället. De öppna frågorna i enkäten gav oss en större inblick i deltagarnas engagemang i och tankar om verksamheten än de slutna frågorna, vilket vi i efterhand satte ett högre värde på. Deltagarnas personliga åsikter har vi på så sätt delvis gått miste om eftersom de stängda frågorna redan hade förbestämda svarsalternativ. Eftersom CSA-konceptet är relativt nytt i Sverige hade det varit intressant att veta vad deltagarna efterfrågar i större utsträckning och vad de vill få ut av sitt deltagande i verksamheten för att kunna utveckla konceptet i en svensk kontext.

3.2.6 Möjliga framtida forskningsområden

- För att få en djupare förståelse för vad deltagarna efterfrågar i en CSA-verksamhet skulle kvalitativa deltagarstudier vara nödvändigt, gärna med en

parallell studie av den fysiska platsen för att se hur den påverkar CSA-verksamheten och dess deltagare.

- Eftersom CSA-verksamheter inte är lönsamma i Sverige skulle den faktiska lönsamhet behöva studeras mer ingående där samtliga ekonomiska aspekter beräknas och utvärderas.
- Undersöka och jämföra hur hållbar den alternativa livsmedelsproduktionen (CSA) är jämfört med konventionell livsmedelsproduktion i en hållbarhetsanalys i svensk kontext.
- För att göra det lättare för odlare att starta upp och bedriva en CSA-verksamhet kan ett verktyg utformas som gör det enklare att beräkna kvantiteter av de grödor och den yta som behövs för varje deltagare samt andra praktikaliteter som är nödvändiga vid denna typ av verksamhet.

4. Slutsatser

- CSA kan främja en hållbar samhällsutveckling i Sverige, genom ekonomisk stimulans, miljövänlig matproduktion samt social gemenskap.
- De sociala aspekterna når inte sin fulla potential i CSA-odlingen Stackvallen.
- Politiker har en stor inverkan på framtida beslut som kan gynna eller missgynna CSA-verksamheter och deras utbredningsförmåga samt utvecklingsmöjlighet i Sverige.

5. Referenslista

- Ander, L. (2010) *Den svenska dagligvarutillgänglig, skillnader i den svenska befolkningens avstånd till daglivaruhandeln*. Uppsala Universitet, Kulturgeografiska Institutionen, arbetsrapporter nr. 709. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:293257/FULLTEXT01.pdf> [2015-08-02]
- Andersson, K. (2006) *Community Supported Agriculture (CSA) - en väg mot ökad uthållighet? En studie av Ramsjö gård*. Sveriges Lantbruksuniversitet. Examensarbete inom agronomprogrammet. Tillgänglig: <http://epsilon.slu.se:8080/archive/00001367/01/Exjobb.pdf>
- Barclay, C. (2012) *Food Miles*. Science and Environment Section. Standard Note SN/SC/4984
- Borglund, T., De Geer, H., Sweet, S., Frostensson, M., Lerpold, L., Nordbrand, S., Sjöström, E. & Windell, C. (2012). *CSR, Corporate Social Responsibility, En guide till företagets ansvar*. Livonia Print.
- Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken - en handbok i enkätmetodik*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Energimyndigheten (2013) *Energiläget 2013*. Bromma, Statens energimyndighet (ET 2013:22).
- Epstein, M.J. & Rejc Buhovac, A. (2014) *Making sustainability work. Best Practices in Managing and Measuring Corporate Social, Environmental, and Economic Impacts*. [Elektronisk] Second edition. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc. Tillgänglig: E-brary. [2015-07-01]
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). (2007) *Profitability and sustainability of urban and peri-urban agriculture*. Rome, FAO. (Agricultural management, marketing and finance, occasional paper 19) Tillgänglig: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1471e/a1471e00.pdf> (2015-07-18)
- Folkhälsomyndigheten (2014-11-27) *Programförklaring* <http://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/om-motesplatsen/programforklaring/> [2015-08-04]
- Folkhälsomyndigheten (2015-03-13a) *Folkhälsans utveckling – elva målområden*. <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/livsvillkor-och-levnadsvanor/folkhalsans-utveckling-malomraden/> [2015-07-29]
- Folkhälsomyndigheten (2015-06-30b) *Om folkhälsomyndigheten*. <http://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/> [2015-07-29]
- Forsberg, B. (2002). *Lokal Agenda 21 för hållbar utveckling, en studie av miljöfrågan i tillväxtsamhället*. Umeå: UmU Tryckeri.

Hatano, T. (2008) The Organic Agriculture Movement (Teikei) and Factors Leading to its Decline in Japan. *Journal of Rural and Food economies*, vol. 54 nr. 2.
Tillgänglig: <http://www.bio.mie-u.ac.jp/junkan/shakai/lab2/hatano2008.pdf>

Jordbruksverket (2015-05-27a) *Vad är landsbygdsprogrammet?*
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/landsbygdsutveckling/programochvisiooner/landsbygdsprogrammet20142020/vadarlandsbygdsprogrammet.4.1b8a384c144437186ea10a.html> [2015-07-23]

Jordbruksverket (2015-05-26b) *Ny struktur för landsbygdsprogrammet 2014-2020.*
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/landsbygdsutveckling/programochvisiooner/landsbygdsprogrammet20142020/struktur.4.7c4ce2e813deda4d30780004705.html> [2015-07-23]

KTH (Kungliga Tekniska Högskolan) (2015-06-25) *Ekonomisk hållbarhet.*
<https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslada/sustainable-development/ekonomisk-hallbarhet-1.431976>
[2015-08-10]

Livsmedelsverket (2015-02-02) *Miljösmarta matval.*
<http://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/miljo/miljosmarta-matval2/>
[2015-08-09]

Lundgren, M. (2007). *Psykologi - vetenskap eller galenskap?* Polen: Studentlitteratur.

McKenzie, S. (2004) *Social Sustainability: Towards some definitions.* Magill: Hawke Research Institute (Working paper series No:27)

Naturvårdsverket (2012-02-24) *Generationsmålet.*
<http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Generationsmalet/> [2015-07-29]

Naturvårdsverket (2013-07-01) *Miljömålen.*
<http://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/sveriges-miljomal/miljomalssystemet/miljomalssystemet-peh.jpg> [2015-07-28]

Naturvårdsverket (2014-03-03a) *Etappmål - så ska vi nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen.* <http://www.miljomal.se/sv/etappmalen/> [2015-07-29]

Naturvårdsverket (2014-08-19b) *EU:s klimat- och luftvårdspolitik.*
<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/EU-och-internationellt/EUs-miljoarbete/Klimat--och-luftvardspolitik/> [2015-08-03]

Naturvårdsverket (2014-11-11) *Miljö kvalitetsmålen.*
<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/> [2015-08-21c]

Naturvårdsverket (2015-03-03a) *Därför blir det varmare.*
<http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Darfor-blir-det-varmare/> [2015-08-03]

- Naturvårdsverket (2015-01-16b) *Klimatet förändras*.
<http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Klimatet-forandras/> [2015-08-03]
- Naturvårdsverket (2015-03-31c) *Miljömålen kan nås lättare med bättre styrning - årlig uppföljning av miljömålen 2015*. <http://www.miljomal.se/au> [2015-07-29]
- Naturvårdsverket (2015-04-21d) *Konsumtion och utsläpp av växthusgaser*.
<http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/utslappen-av-vaxthusgaser/Konsumtion-och-utslapp-av-vaxthusgaser/> [2015-08-04]
- Naturvårdsverket (2015-05-04e) *Ett rikt odlingslandskap*.
<http://www.miljomal.se/Miljomalen/13-Ett-rikt-odlingslandskap/> [2015-08-09]
- Naturvårdsverket (2015-05-04f) *Ett rikt växt- och djurliv*.
<http://www.miljomal.se/Miljomalen/16-Ett-rikt-vaxt--och-djurliv/> [2015-08-09]
- NE (2015) *Hållbar utveckling*.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/hallbar-utveckling> [2015-08-20]
- Olsson, J. (2005) *Hållbar utveckling underifrån, lokala politiska processer och etiska vägval*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Harvard Business Review, 68. Tillgänglig:
http://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/50387/mod_resource/content/0/Porter-competitive-advantage.pdf [2015-07-24]
- Regeringens skrivelse. (2002) *Nationell strategi för hållbar utveckling*. Stockholm (Skr.2001/02:172)
- Regeringskansliet (2015) *Sweden - Rural Development Programme (National)*. Jordbruksverket, version 1.2. Tillgänglig:
<http://www.jordbruksverket.se/download/18.5027191e14d8eb3089218297/1432640783206/Landbygdsprogrammet+2014-2020+godkänt+2015-05-26.pdf> REFERERING?
- Schnell, S. (2013) Food miles, local eating, and community supported agriculture: putting local food in its place. *Agriculture and Human Values*, vol 30.
- Sjöblom, J. (2015) *Från konsument till merproducent. Förekomsten och utvecklingen av Community Supported Agriculture i Sverige*. Sveriges Lantbruksuniversitet. Självständigt arbete i hållbar stadsutveckling. Tillgänglig:
http://stud.epsilon.slu.se/8007/1/sjoblom_j_150610.pdf
- Slapar, T. & Hall, T. (2011) The triple bottom line: what is it and how does it work? *Indiana Business Review*. Volume 86, nr 1. Tillgänglig:
<http://www.ibrc.indiana.edu/ibr/2011/spring/article2.html> [2015-07-20]

Stackvallen. (2015-08-11a) *Självplock*. <http://www.stackvallen.se/Självplock/> [2015-08-12]

Stackvallen. (2015-08-11b) *Grönsakslåda*. <http://www.stackvallen.se/Grönsakslåda/> [2015-08-12]

Statistiska Centralbyrån (2015-01-08a) *Sveriges befolkning ökar - men inte i hela landet*. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Sveriges-befolkning-okar--men-inte-i-hela-landet/ [2015-08-04]

Statistiska Centralbyrån (2015-03-03b). *EU - var fjärde är fattig i glesbygd*. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/EU--var-fjarde-ar-fattig-i-glesbygd/ [2015-08-04]

Statistiska Centralbyrån, Jordbruksverket, Naturvårdsverket & Lantmännens Riksförbund (2012) *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2012*. SBC-tryck, Örebro. Tillgänglig: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/MI1305_2012A01_BR_MI72BR1201.pdf

Sveriges Kommuner och Landsting. (2013) *Gör jämlikt – gör skillnad! Samling för social hållbarhet minskar skillnader i hälsa*. Tillgänglig: <http://skl.se/download/18.60cfc024148311288823355/1409646611579/SKL+Rapport+Gör+jämlikt+-+gör+skillnad%21+fullversion+2013.pdf>

UNCED. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. (document A/42/427) <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

Bilaga 1 – Enkätundersökning

Frågor om dig som deltar i Stackvallen

1. **Är du:**
 - Man
 - Kvinna

2. **Vilket år är du född?**
(Ange fyra siffror, t.ex. 1957)

3. **Vilken är din högsta genomförda skolutbildning?**
(Räkna inte enstaka kurser)
 - Folkskola/grundskola eller liknande
 - 2-årigt gymnasium/realskola eller liknande
 - Minst 3-årigt gymnasium eller liknande
 - Högskola/universitet
 - Övrigt: _____

4. **Vilken är din huvudsakliga sysselsättning just nu?**
 - Arbete, heltid
 - Arbete, deltid
 - Arbetslös
 - Pensionär
 - Studerande
 - Sjukskriven
 - Övrigt: _____

Frågor om ditt deltagande i Stackvallen

5. **Hur fick du reda på att Stackvallen fanns?**
 - Släkt/familjemedlemmar
 - Vänner/arbetskamrater
 - Internet
 - Tidningsreportage
 - Informationsmöte
 - Övrigt: _____

6. **När startade du ditt deltagande?**
 - År 2014
 - År 2015

7. **Vilka är de viktigaste orsakerna till att du deltar i Stackvallen?**

(Markera de tre viktigaste faktorerna)

- Viktigt att köpa närproducerat för miljöns skull (kortare transporter)
- Viktigt att gynna lokala producenter/företagare
- Viktigt att köpa ekologiskt för den egna hälsans skull
- Viktigt att köpa ekologiskt för miljöns skull
- Enklare än att hitta ekologiskt i affären
- Billigare än att köpa ekologiskt i affären
- Viktigt att gynna matproduktion med färre mellanhänder
- För den sociala gemenskapen
- Smak
- Fräscha grönsaker
- Övrigt: _____

8. **Hur distribueras grönsakslådorna till dig?**

- Upphämtning i Oskarshamn
- Upphämtning på gården
- Via självplock

9. **Hur ofta har du besökt Stackvallen under tiden som du har deltagit?**

- Aldrig
- 1-2 gånger per säsong
- 3-4 gånger per säsong
- 5-6 gånger per säsong
- 7 gånger per år eller mer
- Besöker veckovis

10. **Om du besökt gården: vad har varit de huvudsakliga orsakerna till besöket/besöken?**

(Nämn högst tre orsaker)

Frågor om din kontakt med Tobias, Sarah och de andra deltagarna

11. **Hur ofta händer det att du själv tar kontakt med Tobias eller Sarah?**

- Aldrig
- 1-2 gånger per år
- 3-4 gånger per år
- 5 gånger per år eller mer

12. **Om det händer att du själv tar kontakt med Tobias eller Sarah, vad är de vanligaste orsakerna?**

(Markera högst tre orsaker)

- Berätta att en vara varit dålig
- Ge beröm
- Diskutera praktiska saker som hämtning av lådor, pris, inbetalningar etc.
- Fråga om odlingen/skörd
- Fråga om tillagning/recept
- Övrigt:_____

13. **Hur mycket kontakt tar du med de andra deltagarna?**

- Ingen alls
- Lite
- Varken lite eller mycket
- Mycket
- Våldigt mycket

14. **Vilken är den främsta anledningen till att du tar kontakt med de andra deltagarna?**

- Samordna upphämtning av grönsakslådor
- Kunskapsutbyte om grönsaker/hantering av skörd
- Kunskapsutbyte om matproduktion
- Socialt umgänge
- Byta recept
- Övrigt:_____

15. **Anser du att kontakten med de andra deltagarna är:**

- Otillräcklig
- Tillräcklig
- Har ingen åsikt

16. **Vad anser du om mängden information du får från Tobias och Sarah?**

- För lite
- Lagom
- För mycket

17. **Om du tycker att du får FÖR LITE information, vad skulle du vilja veta mer om?**

18. **Om du tycker att du får FÖR MYCKET information, vad känns överflödigt?**

19. **Hur mycket känner du att du kan påverka verksamheten inom Stackvallen?**

(Vad som skall odlas/finnas i korgarna, betalningsmöjlighet, distribution, etc.)

- Inte alls
- Lite
- Varken mycket eller lite
- Mycket
- Våldigt mycket

Frågor om dina övriga matinköp sedan du blivit deltagare i Stackvallen

20. **Uppskatta hur stor andel (%) av din inkomst du spenderar på matinköp per månad under hela året (inklusive din andel i Stackvallen):**

21. **Anser du att procentsatsen har förändrats efter att du blivit deltagare i Stackvallen?**

- Ja, jag anser att den har ökat
- Ja, jag anser att den har minskat
- Jag anser att den inte har förändrats
- Vet ej

22. **Vilka av följande faktorer är viktigast när du väljer vilka grönsaker du ska köpa i affären?**

(Markera de tre viktigaste faktorerna)

- Lokalproducerat
- Ekologiskt
- Svenskt
- Att det är rätt säsong för grönsakerna
- Pris
- Smak
- Fräscha grönsaker
- Övrigt: _____

23. **Vilka alternativ stämmer överens med din grönsakskonsumtion sedan du blivit deltagare i Stackvallen?**

(Markera högst tre alternativ)

- Ökad grönsakskonsumtion
- Minskad grönsakskonsumtion
- Mer varierad grönsakskonsumtion
- Mindre varierad grönsakskonsumtion
- Ökad konsumtion av grönsaker med "skönhetsfel" (t.ex. sprickor, prickar och ovanliga former på grönsakerna)
- Minskad konsumtion av grönsaker med "skönhetsfel" (t.ex. sprickor, prickar och ovanliga former på grönsakerna)
- Ökad konsumtion av ätbara grönsaksdelar som du inte använde tidigare (t.ex. blast eller bortskalade delar)
- Inget av de ovanstående

24. Har dina övriga matinköp förändrats sedan du börjat delta i Stackvallen?

- Ja
- Nej

25. Om dina övriga matinköp har förändrats: på vilket sätt?

Några avslutande frågor om ditt deltagande i Stackvallen

26. Hur upplever du ditt deltagande i Stackvallen? Är du:

- Mycket missnöjd
- Missnöjd
- Varken missnöjd eller nöjd
- Nöjd
- Mycket nöjd

27. Vad anser du om prissättningen på din skördeandel? Är prissättningen:

- Låg
- Lagom/rimlig
- Hög

28. Finns det något som du tycker är särskilt positivt med att vara deltagare i Stackvallen? Vad är det i så fall?

29. Om det är något som skulle kunna förbättras, vad är det i så fall?

30. Har du lärt dig något genom att vara deltagare i Stackvallen? Något som du tycker är speciellt värdefullt eller som du inte tror att du hade lärt dig annars? Om ja: vad?

31. Övriga kommentarer och synpunkter

Den här enkäten kommer att vara en del av ett kandidatarbete om CSA (andelsjordbruk) och hållbarhet. Om du skulle kunna tänka dig att bli citerad, lämna gärna ditt namn och din mailadress här. I annat fall förblir du anonym.

Tack för din medverkan och ha en trevlig sommar!

Jenny och Charlotte